

HTD

HADİS TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HADITH STUDIES مجلة بحوث الحديث
Cilt/Volume: VII Sayı/Number: 2 Yıl/Year: 2009

من رئيس التحرير/Editorial/ Editörden

İbrahim HATİBOĞLU, İhtisas Dergiciliğinin Uluslararası Boyutu...

مقالات/Articles/ Makaleler

Huriye MARTI, Tirmizî'nin Zevâidi ve Sihat Analizi:

-Kütüb-i Sitte Merkezli Bir Mukayese-/Tirmidhi's Zawāid and Analysis of its Reliability:
-al-Kutub al-Sittah Centred Comparison-

Hasan Muzaffar er-RIZZO, Dirâsa nakdiyya li-menheci İbn Hibbân fi kitâbihi *al-Majrûhîna min al-muhaddisîn al-du'afâ wa al-matrûkîn*/İbn Hibbân'ın *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîni'd-du'afâ ve'l-metrûkîn* Adlı Kitabındaki Metodunun Eleştirel Analizi

Fatma KIZIL, Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet:
Bir Okulun Yaşayan Geleneği/*Hadîth and Sunnah in Orientalist Literature*
From Goldziher to Schacht: Living Tradition of a School

Yusuf SUİÇMEZ, Hadisin Güncelleştirilmesi ve Yorumun Hadisleşmesi/
Updating Traditions and Transformation of Comments into Traditions

Ali KUZUDİŞLİ, Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş:
İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması/*Introduction to the Structural*
Analysis of Transmissions: Application of Method to the Transmissios on Ibn Sayyâd

İbrahim KUTLUAY, Zeyd b. Sâbit'e Yahudi Yazısını/Dilini Öğretme Talimatı Verilmesi İle İlgili
Rivâyetler Üzerine/*The Analysis of Hadîths Related to the Order of Prophet Muhammad*
to Zayd b. Sâbit to Learn Jewish Alphabet/Jewish Language, Syriac

ترجمة/Translation/ Tercüme

Carl BROCKELMANN, Almanya'da Oryantalistik Çalışmalar/
Die morgenländischen Studien in Deutschland (Çev. Bekir EZER)

Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması

Ali KUZUDİŞLİ, Dr.*

“Introduction to the Structural
Analysis of Transmissions:
Application of Method to the
Transmissios on Ibn Sayyâd”

Abstract: The goal of this article is to study Ibn Sayyâd who claimed to be the Dajjal using a new analysis system called “Structural Analysis of transmissions (RYA)”. Rather than classical hadith criticism, it aims to search the process of hadith transmission narrated from one written source to another, additions, shortenings, cuttings and combinations. It also aims to show the root and extension portions of hadith gathered around one topic, reasons of aggregation, origins of some clichés, in which narrations they were used and goals of narrators making these operations.

Citation: Ali KUZUDİŞLİ, “Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VII/2, 2009, pp. 85-128.

Key words: Ibn Sayyâd, dajjal, new analysis, structural analysis.

Giriş

Hız Peygamber’den rivâyet edilen bir hadis, ashabtan, tabiün veya tebeüttabiünden nakledilen bir haber, İslâm inançlarının, ibadetlerinin ve düşüncesinin oluşumunu ve gelişimini, aynı şekilde ilk dönem Müslüman toplumların tarihsel süreçteki evrelerini izlemede oldukça önemli görevler üstlenebilmektedir. Herhangi bir hadis kaynağının kalabalık satırları arasına gizlenmiş birkaç kelime, yeri geldiğinde tarihsel bir dönemin anlaşılmasını sağlayan bir yönünü aydınlayabilmektedir.

Diğer yönden bakıldığında ise hadis kaynaklarında, rivâyetlerin belirsizliği, dağınıklığı ve karmaşasından kaynaklanan gri sis bulutlarının birçok meseleyi kuşattığını görmekteyiz. Rivâyetler ayrıntılı ve derin incelemeye tâbi tutulup,

* İlkurşun İlköğretim Okulu DKAB Öğretmeni, Karabağlar, İZMİR, kuzudisliali@hotmail.com

versiyonlar arasındaki farklılıkların nedenleri üzerinde düşünüldüğünde cevaplanması gereken pek çok soru, araştırmacıyı zorlu sıkıntılara düşürebilmektedir.

Rivâyetlerin Yapısal Yönden Analizi (RYA), klasik hadis inceleme yöntemlerinden farklı biçimde, rivâyetlerin bir yazılı kaynaktan diğer bir yazılı kaynağa naklinde izlediği seyri, onlara yapılan eklentileri, kısaltmaları, birleştirmeleri, ayrıştırmaları, bunları yapan kimselerin amaçlarını, belirli bir konuda kümeleşen rivâyetlerin kök ve uzantı kısımlarını, kümeleşme nedenlerini, tekrarlanan bazı kalıp ifadelerin kökenini, bunların hangi rivâyetlerde kullanıldıklarını ve benzeri konuların incelenmesini konu edinmektedir. Yeni bir sisteme giriş mahiyetinde olan bu makalede, Hz. Peygamber döneminde yaşamış ve ismi Deccâl'e çıkmış biri olan İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetler üzerinde yöntem uygulaması yapılmıştır.

Bu araştırmamızda İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetleri yapısal yönden analiz etmeyi, bulduğumuz sonuçlardan genel geçerliliği olan bazı kurallar elde etmeyi denedik. Bu yöntemin başlı başına bir sistem haline gelebilmesinin uzun zaman ve yoğun emek gerektirdiği açıktır. Bu makalenin, zamanla gelişmesini umduğumuz sisteme giriş olarak değerlendirilmesini arzu ediyoruz.

Rivâyetlerin Yapısal Yönden Analizinin Anlamı

Hadis kaynaklarında yer alan rivâyetler sened ve metin olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Sened, biri diğerinden almak ve nakletmek şartıyla hadisi rivâyet eden kişilerin, haberin ilk kaynağına kadar sıralandığı kısımdır. Hadisin yapısına sonradan ilave edilmiş olan sened, hadisin sıhhatini kontrol edebilmek bakımından son derece önemli görülmüştür. Bu nedenle isnad "medar-ı ilm-i hadis" yani hadis ilminin üzerinde durduğu temel, diye adlandırılmıştır. "Hadis dindir; bundan dolayı onu kimden aldığınıza dikkat edin"¹ sözü isnada verilen önemi göstermektedir.

Hadisin sened kısmı incelenirken, onda yer alan şahısların adalet ve zabt yönünden ehliyetli olup olmadıkları, birbirlerinden hangi şartlarda ve nasıl rivâyette buldukları; senedde herhangi bir kopukluğun bulunup bulunmadığı ve benzeri konular üzerinde durulmuştur. Senedde bulunan râvi sayısı, râvilerin birbirleriyle bağlantıları, onlardan hangi şartlarda nasıl rivâyette buldukları, her bir râvinin ilim derecesi, hıfz ve adalet durumu hadisin sened kısmında değerlendirilen konulardır. Hatta Hadis Usûlü ilmi demek, bir bakıma sened tahlili ilmi demektir.²

¹ Bu söz birçok kimseden rivâyet edilmiştir. Bkz. Hasan b. Abdurrahman er-Râmahürmizî, (v. 360/970), *el-Muhaddisu'l-fâsil beyne'r-râvî ve vel-vâ'î*, thk. Accâc el-Hatîb, Beyrut 1983, s. 414.

² Krş. M. Tayyîb Okîç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 8; İsmail L.

Hadisin metin kısmı ise rivâyet edilen haber veya söz bölümüdür. Metin kısmı incelenirken, kelimelerin ve cümlelerin ne anlama geldiği, onlardan hangi hükümler çıkarılabileceği, onların hangi şartlarda niçin söylendiği gibi meseleler araştırılmaktadır. Örneğin hadis metinlerinde yer alan anlaşılması zor ve nâdir kullanılan kelimeleri “Garîbul-hadîs”; hadis metinlerinin ortaya koyduğu mânanın doğru anlaşılmasını sağlayan “Hadislerin vurûd sebepleri”; hadis metninde ifade edilen hükmün kaldırılıp kaldırılmadığını belirten “Nâsih-mensûh; birbiriyle çelişkili gözükken hadisleri inceleyen “Muhtefu'l-hadîs”; gibi ilmî branşlar bunlardandır. Ayrıca müdrec, maktûb, münker, musahhaf, muharref ve muallel gibi hem sened hem de metin kısımlarında müşterek olan inceleme konuları da bulunmaktadır.³

Önceki muhaddislerin bütün emeklerinin, hadisi din olarak görmeleri nedeniyle, kendilerine ulaşan haberin, gerçekte Hz. Muhammed'in hadisi olup olmadığını belirlemek üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Hadislerden çıkarılan hükümler veya başka bir bakış açısıyla verilen hükümlere delil olarak gösterilen hadisler, sünnetin İslâmî teşriin ikinci kaynağı oluşu, hadis üzerine verilen yoğun emeğin nedenine işaret etmektedir.

“Rivâyetlerin yapısal yönden analizi”⁴ yukarıda kısaca özetlenen klasik hadis incelemesinden hem amaç hem de yöntem olarak ayrılmaktadır. RYA sisteminde öne çıkan mesele, rivâyetin hadis kaynağında “nasıl” yer aldığıdır. Rivâyetlerin çoğunluğunun, ait olduğu kişi, yer ve zamandan, tedvin ve tasnif dönemlerine kadar birbirinden bağımsız olarak gelmediğine, az ya da çok, birbiri içine girdiğine ve çeşitli değişimler geçirdiğine dair ciddi işaretler bulunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki rivâyetlerin yapısı tedvin ve tasnif dönemine gelindiğinde, iç içe bir veya birkaç kökün etrafında oluşan örüntülerle sarmalanmış bir şekil almıştı. Örüntüler yalnızca kendi köklerine bağlı olmayıp, bazı durumlarda pek çok sarmal grubuna dolaşık halde bulunabilmekteydi.

RYA yönteminin, kaynaklarda yer alan haberleri doğru değerlendirmede önemli katkı sağlayacağını, rivâyet sarmalları açılıp, ilmî itina ve sabırla onların kök ve uzantı kısımları birbirinden ayrıldıkça, rivâyete konu olan meselelerin daha net bir şekilde ortaya çıkacağını umuyoruz.

Kavramlar

RYA sistemine göre yapılan incelemede, konuyu açık bir şekilde ortaya koymak ve izah edebilmek için bazı kavramların oluşturulmasına ihtiyaç

Çakan, *Hadis Usûlü*, İstanbul 1990, s. 33 vd.; Ali Yardım, *Hadis I-II*, İzmir 1984, s. 162 vd.

³ Bkz. Çakan, *a.g.e.*, s. 35.

⁴ Bundan sonra RYA olarak kısaltma kullanılacaktır.

duyulmuştur. Bunlardan en çok kullanılanları şunlardır:

Kök: Sarmalın bağlı bulunduğu bir rivâyet veya o rivâyete konu olan kişi, olay ya da kavramdır. Burada incelenen konu üzerinde düşünüldüğünde, İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetler sarmallar halinde, çok daha büyük olan Deccâl sarmalanın içinde yer almaktadır. Buna göre Deccâl konusu kök, İbn Sayyâd konusu ise uzantılardan biridir. İnceleme alanı İbn Sayyâd olarak tespit edildiğinden İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetler başlı başına bir sarmal olarak görülecektir. Bu durumda ilgili rivâyetlerin büyük bölümünün kök kısmı İbn Sayyâd'dır. İbn Sayyâd'la ilgili rivâyetler arasında yer alan fakat kök kısmı dışarıda olan haberler de bulunmaktadır. Örneğin onun sünnetli doğmuş olması, gözünün uyur, kalbinin uyumaz olması gibi uzantıların kökleri dışarıdadır.

Sarmal: Rivâyetin bugün elimizde olan yazılı bir kaynağa geçişine kadar geçen süreçte, o rivâyet veya rivâyete konu olan kişi, olay ya da kavram üzerinde oluşan dolaşık uzantılar topluluğudur. Örneğin İbn Sayyâd kökü üzerinde, birbirinden değişik haberlerin, diyalogların varlığı, olaylara farklı kimselerin müdâhil olması, aynı diyalogların değişik mekânlarda geçmesi biçiminde şekillenen büyük bir sarmalın oluşmasına neden olmuştur.

Ekleme: Kapalılık, başka bir olay veya durumla kesişme, konunun çekiciliğinden dolayı daha fazla malumata ihtiyaç duyulması vb. nedenlerle ortaya çıkan ve bir uzantının oradan neşet etmesine veya başka köklerden gelen uzantıların oraya gelip yerleşmesine olanak tanıyan noktalar. Örneğin İbn Sayyâd'ın Yahudi kökenli ve bir gözünün pörtlek oluşu cazip bir eklem noktası olup buradan birçok uzantı çıkmasına, birçok uzantının gelip buraya yerleşmesine neden olmuştur.

Uzantı: Farklı köklerden uzayıp gelen, bir sarmaldan başka bir sarmala yapılan geçişlerdir. Bu geçişler tek veya çok yönlü olabilmekte, sonuçta büyük bir sarmalın içinde, iç içe girmiş birden fazla kökler, sarmallar olabilmektedir.

Burada yer alan her bir kavram için geçerli olan bir husus, onların göreceli olmasıdır. Örneğin bir haber, kendinden sonrasına göre kök, öncesine göre uzantı; aynı şekilde daha büyük bir haber sarmalı içinde uzantı ve içinde barındırdığı birçok uzantı nedeniyle bir sarmal olabilmektedir.

Bu makale beş yıl süren araştırma, anlama, kavrama ve sistemleştirme çalışmalarının ürünüdür. Bu süre içinde öncelikle hadis kaynaklarında yer alan İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetleri senedleriyle birlikte topladım. Ortaya çıkan rivayetler topluluğunu tarihsel ve sosyal bütünlük içinde anlamak, anlamlı bir sıraya sokmak oldukça güçtü. Rivayetlerin metinlerinde bulunan tekrarlar ve kalıp ifadeler dikkat çekiciydi; onların küçük rivayet parçalarının farklı kombinasyonları şeklinde oluşmuş olduğunu görünce, olayların cereyan ettiği bağlam, metnin üslûbu, kullanılan sözcükler vb. özellikleri göz önüne alarak onları gruplandırma düşüncesi doğdu. Hadis tarihinde şimdiye kadar yapıldığı gibi

rivâyetleri onların râvilerine veya metinlerin konularına göre değil de metnin yapısal özelliklerine göre sınıflandırmaya çalıştığımızda onların birbirine dolaşmış yumaklar halinde olduğunu gördüm. Rivâyet parçalarından oluşmuş değişik kombinasyonların gösterdiğine göre rivâyetler, tedvin ve tasnif dönemi olarak kabul edilen hicrî II. ve III. asırdan çok önce, belki de hadis rivâyetinin başlamasıyla birlikte kendiliğinden, rivayete konu olan olayı anlatan râvinin zihninde veya sahîfesinde tedvîn edilmeye başlamış olmalıydı. Râvinin, en azından ilk dönemlerde, alan ile veren arasında mekanik bir parça gibi olmadığı, rivâyetleri, sahip olduğu kanaate, anlayışa, hayal gücüne ve kültürüne göre birleştirdiği, bütünlendirdiği ve zenginleştirdiği anlaşılıyordu.

Rivâyetleri yapısal özelliklerine göre analiz etmenin özel kavramlara ve sağlam bir sistematığe ihtiyacı olduğu açıktır. Rivâyetleri daha sağlıklı anlama ve değerlendirme imkânı sunan RYA sisteminin bu alanda yapılacak olan çalışmalarla zenginleşeceğini ve köklü bir sistem olacağını ümit ve temenni ediyorum.

İbn Sayyâd Kimdir?

Biyografik eserlerde tanıtılan İbn Sayyâd, araştırmamız sonucu ortaya çıkan İbn Sayyâd'dan mahiyet olarak farklı olduğundan bu soruyu daha doğru bir şekilde "İbn Sayyâd nasıl biri olarak tanınmaktadır" şeklinde sormamız gerekir. Şimdi burada İbn Sayyâd'ın hadis kaynaklarında nasıl tanıtıldığı üzerinde duracak, onun hakkında yapılan müstakil çalışmalardan söz ettikten sonra ilgili rivâyetleri RYA sistemine göre değerlendirecek ve sonunda 'Gerçekte İbn Sayyâd kimdir' sorusunu cevaplamaya çalışacağız.

İbn Sayyâd hakkında bilgi verenler genelde Nevevî'nin görüşlerini nakletmişlerdir. Nevevî'nin bazı âlimlere dayandığına göre İbn Sayyâd'ın hikâyesi problemlili bir mesele olup, onun meşhur Mesîh Deccâl olup olmadığı konusu şüpheli olmakla birlikte deccâllerden biri olduğunda kuşku duyulmamaktadır. Hz. Peygamber'e Deccâl'in bazı sıfatları hakkında bilgiler verilmiş, o da bu sıfatlardan bazılarını İbn Sayyâd'da görmüş; onun Deccâl olduğu kuşkusunu hep taşımıştı.⁵ Rivâyetlere göre, Hz. Peygamber, bir grup ashabıyla beraber, onun hal ve hareketlerini gizli bir şekilde gözlemiş, onun sözlerini o farkında olmaksızın duymak istemişlerdi. Hz. Ömer onu öldürmek istemiş, bazı sahâbîler onun beklenen Deccâl olduğuna yemin etmişti. Yine haberlere göre, İbn Sayyâd'ın hayatta olduğu dönemde, herkes ondan garip bir şekilde korkuyor, ona yaklaşmak, onunla arkadaş olmak, ondan bir şey almak istemiyordu. Onun hakkında söylentiler, halk arasında o kadar yayılmış ve bundan İbn Sayyâd o kadar kötü etkilenmişti ki, kendini öldürmeyi düşündüğü bile olu-

⁵ Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, (v. 676/1277) *Şerhü'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim* (I-XVIII), Beyrut h. 1392, XVIII, s. 46.

yordu. İbn Sayyâd kendisinin Deccâl olmadığını söylemesine bununla ilgili çeşitli kanıtlar göstermesine rağmen kimseyi inandıramamıştır. Deccâl'in Müslüman olmayacağına, Mekke ve Medine'ye giremeyeceğine, zürriyetsiz olacağına dair haberlere karşın, kendisinin Medineli bir Müslüman olduğunu, Mekke'ye girebildiğini ve bir oğlunun olduğunu söylemesi, insanları ikna etmek için yeterli olmamıştır. Hatta öldüğünde kefen içindeki yüzü halka gösterilmesine rağmen, onun Deccâl olduğuna dair söylentilerin ardı arkası gelmemiş, sonraki birçok âlim de onun, beklenen Deccâl olup olmadığını şüpheli olduğunu söylemekle birlikte, deccâllardan biri olduğunda kuşku olmadığını söylemiştir.

İbn Sayyâd'la ilgili bütün bu rivâyetlerin anlamı nedir? İslâm'ı kabul etmiş ve bir oğlu da muteber bir râvi olan bir insan, hangi nedenlerden dolayı Müslüman toplumun dışına itilmiş, neden herkes söz birliği etmişçesine, onun Deccâl olduğu şüphesine kapılmış veya hadis kaynaklarına böyle aksetmiştir? Önümüzde bir şahıs etrafında kümelenen, sınırları belirgin, RYA sistemine prototip olma aday bir konu durmaktadır.

İbn Sayyâd hakkında yapılmış müstakil bir çalışma, Halperin tarafından kaleme alınmış olan, "The Ibn Sayyâd Traditions and Legend of al-Dajjal"⁶ adlı makale konumuz açısından önemlidir. Aynı şekilde Mustafa Çağrııcı tarafından yazılmış olan "İbn Sayyâd" adlı ansiklopedi maddesi, kaynaklarda mevcut olan bilgileri güzel bir şekilde özetlemiştir.⁷ İki adet yüksek lisans çalışmasının⁸ yanı sıra, Deccâl konusunun işlendiği bazı yerlerde İbn Sayyâd'ın adı geçmektedir.

Bu makalede, İbn Sayyâd'ın hayat hikâyesini yazmak amaçlanmadığı için, rivâyetler arasında biyografik sıra aranmamış, hadis kaynaklarında bulunan onun hakkındaki sarmallar sahabe döneminden geriye doğru götürülerek RYA yöntemiyle incelenmeye çalışılmıştır.

1. Sarmal: Yemin

İbn Sayyâd ile ilgili haberleri incelemeye isnad zincirinin rivâyet yönünü esas alarak, dönem olarak bize yakın olandan geriye doğru bir hareketle, sahabe dönemine ait olarak rivâyet edilen "Yemin Sarmalı" ile başlıyoruz.

İbn Sayyâd ile ilgili sarmallardan en çok dikkat çeken bazı sahâbilerin onun Deccâl olduğuna doğrudan yemin etmeleri veya yemine benzeyen dolaylı ifadeler kullanmalarındır.

⁶ David J. Halperin, "The Ibn Sayyâd Traditions and Legend of al-Dajjal", JAOS, XCVI/2 (1976), s. 213-225.

⁷ Mustafa Çağrııcı, İbn Sayyâd, DİA, XX, 305-306.

⁸ Yasin Tamgüç, İbn Sayyâd Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi, A.Ü.S.B.E. Ankara 2006; Mustafa Kaplan, Rivâyet Değeri Açısından İbn Sayyâd Kıssası, A.Ü.S.B.E. Ankara 2006.

a tipi rivâyetlerde doğrudan yemin kalıbı vardır. Tespit edilebildiği kadarıyla kaynaklarda üç ayrı şekilde bulunmaktadır.

a₁ tipi rivâyet:

Kuteybe b. Sa'îd > Ya'kûb b. Abdurrahman > Mûsâ b. Ukbe > Nafi'den: İbn Ömer şöyle derdi: "Vallahi, Mesih Deccâl'in İbn Sayyâd olduğuna hiç kuşku yoktur."⁹

Bu haber, içinde başka bir uzantı taşımayan yalın haldedir. Yeminin nedeni belirtilmemiş olup, konuyla ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

a₂ tipi rivâyet:

İbn Muâz > Muâz > Şu'be > Sa'd b. İbrahim > Muhammed b. el-Münkedir dedi ki: Câbir b. Abdullah'ı gördüm, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna dair Allah'a yemin ediyordu. Ona: Allah'a yemin mi ediyorsun, dedim. O: Ben Ömer'i Resulullah'ın yanında bu şekilde yemin ettiğini ve Resulullah'ın bunu reddetmediğini duydum, dedi.¹⁰

a₂'de haber, yemin eden kişiyi görenin ağzından rivâyet edilmiştir. a₁ den farklı olarak yeminin nedeni şer'î otorite olan Hz. Peygamber'e dayandırılmıştır. Hz. Ömer'in Resulullah'ın huzurunda İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna yemin etmesi ve Hz. Peygamber'in onu yalanlamaması demek, İbn Sayyâd'ın gerçekten Deccâl olduğunu gösteren açık bir delil olması anlamına gelmekte ve haberin kurgusunun "bir durumu ispat etme" üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır. Câbir'in "duydum" demesi olayı başka kimselerden dinlediğini, olaya bizzat şahit olmadığını gösteren kapalı bir karinedir. Çünkü olay cereyan ederken orada olsaydı, olup biteni doğrudan anlatır, "Ömer yemin etti, Resulullah da bunu reddetmedi" tarzında bir cümle kullanırdı.

a₃ tipi rivâyetler:

Bu tip rivâyet Cessâse ile ilgili bir rivâyetin sonunda zikredilmektedir. Senedi tam verecek, Cessâse ile kısmı kesip, yemin bölümünü vereceğiz.

⁹ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *Sünen* (I-IV), thk. Muhammed Muhyiddin, y.y., t.s., IV, s. 509, hds.no. 4330. Metin şöyledir:

حدثنا قتيبة بن سعيد، ثنا يعقوب - يعني بن عبد الرحمن - عن موسى بن عقبة، عن نافع، قال: كان ابن عمر يقول: والله ما أشك أن المسيح الدجال ابن صياد.

Bazı fakihler, İbn Ömer'in bu yemininden hareketle, zan üzerine yemin edilebileceği hükmünü çıkarmışlardır.

¹⁰ Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyrî (v. 261/874) *Sahih* (I-IV), IV, s. 2243, hds.no. 2929; Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV, s. 509, hds.no. 4331. Her iki kaynaktaki rivâyet, senedi ve metniyle aynı olup şöyle kaydedilmiştir:

حدثنا بن معاذ، ثنا أبي، ثنا شعبة، عن سعد بن إبراهيم، عن محمد بن المنكدر قال: رأيت جابر بن عبد الله يحلف بالله أن ابن صائد الدجال، فقلت تحلف بالله؟ فقال: إني سمعت عمر يحلف على ذلك عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فلم يتكره رسول الله صلى الله عليه وسلم.

Vasil b. Abdula'la > Fudayl > Velîd b. Abdullah b. Cumey' > Ebû Seleme b. Abdurrahman > Câbir'den: (...) İbn Ebî Seleme bana dedi ki: Bu hadis konusunda ezberlediğim bir şey var. Dedi ki: Câbir, onun (Mesih Deccâl'in) İbn Sayyâd olduğuna yemin etti. Ona "O kesin bir şekilde öldü" dedim; "Ölmüş olsa bile odur" dedi. Ona: "O Müslüman olmuştu" dedim; "Müslüman olmuş olsa bile odur", dedi. Ona: "O Medine'ye girmişti" dedim; "Medine'ye girmiş olsa bile odur" dedi.¹¹

Aynı rivâyet başka bir kaynakta, yine Cesase ile ilgili fakat muhtevası farklı olan bir rivâyete bitişik olarak kaydedilmiştir.¹²

Bu rivâyetin kurgusu, açıkça görüldüğü gibi, İbn Sayyâd'ın Deccâl olamayacağı tezine ve bu tezin kanıtlarına karşı, yine şerî otorite olma özelliği taşıyan sahabe kavliyle karşı durmak üzere yapılmıştır. Bu yüzden yeminin nedeni üzerinde durulmamıştır. Ebû Ya'la'nın kaydında Medine'nin kapılarının her birinde bir melek olduğu, Deccâl'in buraya giremeyeceği belirtildiğinden dolayı, burayla ilintili olarak söz konusu olan yemin bölümü ilave edilmiş olabilir.

b tipi rivâyetlerde "İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna şu kadar sayıda yemin etmek, onun Deccâl olmadığına bir kez yemin etmekten daha çok hoşuma gider" biçiminde bir kalıp kullanılmış, aynı kalıp ifadeyle Hz. Muhammed'in (s) öldürülmek suretiyle ahirete irtihal ettiğine vurgu yapılmıştır. Yemin sözünün geçtiği iki mesele birbirinden tamamen bağımsız olmasına rağmen bir rivayette birleştirilmesi incelenmesi gereken bir konudur.

b₁ tipi rivâyet:

Bu tip rivâyetlerde sözünü ettiğimiz kalıp cümleyle İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna vurgu yapılırken bağlantı kurulması zor bir şekilde aynı kalıp kullanılarak Hz. Peygamber'in öldürülmüş olduğu peşi sıra zikredilmektedir.

A'meş > Abdullah b. Murre > Ebu'l-Ahvas'tan: Abdullah b. Mes'ûd dedi ki: İbn Sâid'in Deccâl olduğuna dair Allah'a dokuz kez yemin etmek, bir kez (onun Deccâl olmadığına) yemin etmekten daha çok hoşuma gider. İlaveten Resulullah (s)'ın öldürülerek öldüğüne dair dokuz kez yemin etmek, bir kez (aksine) yemin etmekten

¹¹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV, s. 119, hds.no: 4328; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (v. 852/1448) *Fethu'l-bârî*, Beyrut H. 1369 (I-XIII) XIII, s. 329; el-Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak (v. ?), *Avnu'l-ma'bûd*, Beyrut H. 1415, (I-X), XI, s. 320. Ebû Dâvûd'un metni şöyledir:

حدثنا واصل بن عبد الأعلى أخبرنا بن فضال عن الوليد بن عبد الله بن جميع عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر (...)
فقال لي بن أبي سلمة إن في هذا الحديث شيئاً ما حفظته قال: شهد جابر أنه هو بن صياد، قلت: فإنه قد مات قال: وإن مات،
قلت: فإنه أسلم، قال: وإن أسلم، قلت: فإنه قد دخل المدينة، قال: وإن دخل المدينة.

¹² Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (v. H. 307/919), *Müsned* (I- XIV), thk. Hüseyin Selim Esed, Beyrut 1984, IV, s. 142, hds.no: 2200.

daha çok hoşuma gider. Çünkü Allah onu nebi olarak seçti ve onu şehit kıldı.”¹³

b₂ tipi rivâyet:

A‘meş’ten itibaren rivâyet zinciri aynı olan aşağıdaki rivâyet, zincirdeki halkalar uzadıkça rivâyetin nasıl değişimler gösterdiğine örnek olması açısından önemlidir.

Hasan b. Ulviyye el-Kattân > İsmail b. İsmâ el-Attâr > Muhammed b. Humeyr > İsmail b. Ayyâş > Cafer b. el-Hâris > A‘meş > Abdullah b. Murre > Ebu’l-Ahvas > Abdullah dedi ki: İbn Sayyâd’ın Deccâl olduğuna dair dokuz kez Allah’a yemin etmek bir kez (aksine) yemin etmekten daha çok hoşuma gider. İlaveten Resulullah’ın şehit olarak öldürüldüğüne dokuz kez yemin etmek, öldürülmediğine bir kez yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Çünkü Allah onu nebi olarak seçti ve ona şehitlik makamı verdi.¹⁴

b₃ tipi rivâyet:

Aynı şekilde A‘meş’ten itibaren rivâyet zinciri aynı olan aşağıdaki rivâyet daha farklı uzantılar içermektedir:

Abbas ed-Dûrî > Ubeydullah > Şeybân > el-A‘meş > Abdullah b. Murre > Ebu’l-Ahvas > Abdullah dedi ki: “Kendisinden başka ilah olmayana yemin ederim ki, İbn Sayyâd’ın Deccâl olduğuna dair dokuz kez¹⁵ yemin etmek, bir kez öyle olmadığına dair yemin etmekten daha çok hoşuma gider. İlaveten Resulullah’ın (s) katlen öldürüldüğüne dair dokuz kez yemin etmek, onun (kendî eceliyle) öldüğüne bir kez yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Çünkü Allah onu (Hz. Muhammed’i (s)) nebi olarak seçti ve onu şehit kıldı.” Râvi der ki: “Bunu İbrahim’e anlattım. “Onu Yahudilerin zehirlediğini söylüyorlardı” dedi.¹⁶

¹³ Ebû Ya‘lâ, IX, s. 132, hds.no. 5207. Ayrıca küçük farklılıklarla beraber bkz. el-Heysemî, Ali b. Ebi Bekr (v. H. 807/919), *Mecma‘u’z-zevâid* (I-X), Beyrut 1967, VIII, 4-5. Ebû Ya‘lâ’nın metni şöyledir:

وحدثنا الأعمش عن عبد الله بن مرة عن أبي الأحوص قال: قال عبد الله بن مسعود: لأن أحلف بالله تسعا أن بن صائد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف واحدة، ولأن أحلف تسعة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل قتلا أحب إلي من أن أحلف واحدة، وذلك بأن الله اتخذہ نبيا وجعله شهيدا.

¹⁴ et-Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. H. 360/970), *el-Mu‘cemu’l-ıvsat* (I-II), thk. Dr. Mahmud et-Tahhân, Riyad 1995, X, 109, hds.no. 10119. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا الحسن بن علوية القطان ثنا إسماعيل بن عيسى العطار ثنا محمد بن حمير عن إسماعيل بن عياش عن جعفر بن الحارس عن الأعمش عن عبد الله بن مرة عن أبي الأحوص قال: قال عبد الله: لأن أحلف بالله تسعا أن بن صياد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف واحدة، ولأن أحلف تسعة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل شهيدا أحب إلي من أن أحلف واحدة أنه لم يقتل، ذلك أن الله عز وجل جعله نبيا اتخذہ شهيدا.

¹⁵ Metinde “tis’an” yerine “şey’en” kelimesinin kullanılması zühül olmalıdır.

¹⁶ Ebû Sa‘îd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, (v. 335/946), *el-Müsned* (I-III), thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Medine trsz., II, s. 175, hds.no. 738. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا عباس الدوري نا عبيد الله أنا شيان عن الأعمش عن عبد الله ابن مرة عن أبي الأحوص عن عبد الله قال: والذي لا إله غيره لأن أحلف بالله شيئا إن ابن صياد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف واحدة إنه ليس له ولأن أحلف بالله تسعا ويقتل

Ebû Ya'la'nın rivâyetinde her iki karşılaştırma cümlesinin, kendisine tercih edilen (mercûhun aleyh) kısmı müphem bırakılmış, cümlenin gelişinden okuyucunun idrak etmesi istenmiştir. Taberânî'nin rivâyetinde birinci karşılaştırma cümlesi aynı şekilde müphem olduğu halde ikinci karşılaştırma cümlesinde barizlik vardır. Buradaki rivâyetin sonundaki cümlede 'ittahazahu' ile 'caale' kelimelerinin birbiriyle yer değiştirdiğini görmekteyiz. Şâşî'nin rivâyetinde ise her iki karşılaştırma cümlesinde kapalılık bulunmamakta ve rivâyetin başındaki yemin bölümünde yemin ederken hangi sözcükleri kullandığı belirtilmektedir. Şâşî bir uzantı daha yaparak, ikinci yeminin gerekçesini açıklamaya çalışmıştır.

İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna dair yeminle Hz. Peygamber'in şehit edilmesine yemin edilmesi arasında bağlantı kurulmasının zorluğuna yukarıda dikkat çekmiştik. Aşağıda alıntılanan rivâyetlerde Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili bölüm müstakil haldedir.

Sevrî > A'meş > Abdullah b. Murre Ebu'l-Ahvas > Abdullah dedi ki: Dokuz kez Resulullah'ın katlen öldürüldüğüne yemin etmek bir kez "söylediği gibi olmasına" yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Çünkü Allah onu nebi kıldı ve ona şehitliği verdi. A'meş dedi ki: Onu İbrahim'e anlattım, dedi ki: Onlar Yahudilerin Hz. Peygamber'i ve Ebû Bekir'i zehirlediklerini düşünüyorlar.¹⁷

Abdurrezzak'ın kitabındaki kayıta, Türkçesinde biraz zorlamayla tutturmaya çalıştığımız "söylediği gibi olmasına" ifadesi cümlede problemlidir ve muhakkikin belirttiğine göre kaynak nüshanın birinde bu kısım bulunmamaktadır.

Aynı haber İbn Hanbel'de şöyle kaydedilmiştir:

Ebû Muâviye > el-A'meş > Abdullah b. Murre > Ebu'l-Ahvas > Abdullah dedi ki: Dokuz kez Resulullah'ın katlen öldürüldüğüne yemin etmek bir kez (aksine) yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Çünkü Allah onu nebi edindi ve onu şehit kıldı.¹⁸

رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل أحب إلي من أن أحلف واحدة أنه مات لأن الله تعالى اتخذني نبيا وجعله شهيدا. فذكرت ذلك إبراهيم فقال: قد كانوا يقولون سمته اليهود.

¹⁷ Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî (v. H. 211/826), *el-Musannef* (I-XI), thk. Habiburrahman el-A'zamî, Karaçi 1972, V, s. 269, hds.no. 9571. Buradaki rivâyet şöyledir:

عن الثوري عن الأعمش عن عبدالله بن مرة عن أبي الأحوص عن عبدالله قال: لأن أحلف تسعا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل قتل أحب إلي من أن أحلف واحدة أنه إن قُتل ذلك، فإن الله جعله نبيا واتخذني شهيدا، قال الأعمش فذكرته لإبراهيم، فقال: أن اليهود سموه وأبا بكر.

¹⁸ İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Adil Mürşid, (I-50), Beyrut 1995, VI, s. 115, hds.no. 3217. Buradaki rivâyet şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو معاوية ثنا الأعمش عن عبد الله بن مرة عن أبي الأحوص عن عبد الله قال: لأن أحلف بالله تسعا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل قتل أحب إلي من أن أحلف واحدة، وذلك بأن الله عز وجل اتخذني نبيا وجعله شهيدا.

Son iki rivâyet müstakil olarak Hz. Peygamber'in öldürüldüğüyle ilgili olup senedlerindeki ve cümle kalıplarındaki benzerliklerinden dolayı, İbn Sayyâd ile ilgili yukarıda geçen rivâyetin sonuna eklenmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki rivâyetler birleştirilirken bazen konu bağlamında bir yakınlık olmasa bile cümle kalıbı benzerliği etkili olabiliyor. Senedlerin son kısımlarının A'meş'ten itibaren aynı olması, Hz. Peygamber'in ölümüyle ilgili bir haberin İbn Sayyâd ile (veya tam tersi) değiştirilmiş olması ihtimalini de akla getirmektedir.

c Tipi Rivâyetler:

Bu tip rivâyetlerde yemin benzeri cümleden sonra İbn Sayyâd ile ilgili çeşitli haberler anlatılmaktadır. Bu tür rivâyetleri incelerken yalnızca kombinasyonlara dikkat çekecek, her bir rivâyet bölümünü ilerde gelecek olan kendine ait başlıklarda inceleyeceğiz.

c₁ tipi rivâyetlerde yemin benzeri cümleden sonra "Yahudiler arasında bir bebek dünyaya geldi" haberi ve "Senin için bir giz sakladım" haberi sıralanmaktadır.

Muallâ b. Mansûr > Abdulvâhid b. Ziyâd > Hâris b. Hasîre > Zeyd b. Vehb dedi ki: Ebû Zer'i şöyle derken işittim: On kez 'İbn Sayyâd, Deccâl'in kendisidir' diye yemin etmek, bir kez 'o, Deccâl değildir' diye yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Bunun nedeni, Resûlullah'tan duyduğum bir şeydir:

Resûlullah (s) beni İbn Sayyâd'ın annesine gönderip, onun hamileliğinin kaç ay sürdüğünü sormamı istedi. (Kadına sorduğumda) "On iki ay" dedi. Gelip haber verdim. Bunun üzerine: "Ona, doğduğundaki ilk bağırışını sor" dedi. (Gidip kadına sorduğumda) "İki aylık bebeğin bağırışydı" dedi.

Resûlullah şöyle dedi (veya ona (İbn Sayyâd'a) şöyle dedi): "Ben senin için bir giz sakladım. O: "Benim için ak koyundan bir parça¹⁹ sakladın (dedi) ve 'ed-Duhân'ı (sakladın) demek istedi. Resûlullah (s), "Defol, sen kaderi asla geçemezsin!" dedi.²⁰

Tek senedle rivâyet edilen ve ilave edilen bir bağlantıyla birbiriyle alakalı gösterilmeye çalışılan bu haber aslında üç ayrı haberin birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi "Yemin" ikincisi "Yahudiler arasında bir bebek

¹⁹ İbn Hanbel'deki rivâyette: "Ak koyunun burnunu sakladım." XXXV, s. 246, hds.no. 21319.

²⁰ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (öl.230/844), *Musannef* (I-IV), thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî, Karaçi 1987, XV, s. 141, hds.no. 19331; et-Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, II, s. 242, hds.no. 8520. İbn Ebî Şeybe'nin metni şöyledir:

حدثنا المعلى بن منصور قال: حدثنا عبد الواحد بن زياد قال: حدثنا الحارث بن حصيرة عن زيد بن وهب قال: سمعت أبا ذر يقول: لأن أحلف عشرا أن ابن صياد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف واحدة أنه ليس به ، وذلك لشيء سمعته من رسول الله ، بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى أم ابن صياد فقال : سلها كم حملت به ؟ فقالت حملت به اثني عشر شهرا ، فأخبرته ، فقال : سلها : أصيحة حيث وقع ؟ قالت صاح صياح صبي شيرين ، قال : أو قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : إني قد خيأت لك خبيثا ، فقال : خيأت لي عظم شاة عفراء ، وأراد أن يقول : والدخان ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إخسأ فإنك لن تسبق القدر .

dünyaya geldi/gelir” üçüncüsü ise “Senin için bir giz sakladım” sarmallarındır.

Senedde bulunan son râvi (buradaki haberde Ebû Zer), İbn Sayyâd’ın Deccâl olduğu yönündeki galip kanaatini açıklayarak İbn Sayyâd’ın Deccâl olduğuna on kez yemin etmeyi, bir kez Deccâl olmadığına yemin etmeye yeğlediğini belirtmektedir.

c₂ tipi rivâyet:

Aynı rivâyet Bezzâr’ın Müsned’inde olaylar arasında bağlantı cümleleri olmaksızın şöyle yer almaktadır:

Yusuf b. Musa > Alâ b. Abdulcebbar > Abdulvâhid b. Ziyâd > Hâris b. Hasîre > Zeyd b. Vehb > Ebû Zer dedi ki: “Defalarca ‘İbn Sâid Deccâl’in kendisidir’ diye yemin etmek, bir kez ‘o, öyle değildir’ diye yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Yahudiler arasında bir bebek doğdu. Nebi (s) beni annesine gönderdi...”²¹

İbn Hanbel’in Müsned’inde ise bağlantı noktasında faili açık olmayan “dedi” kelimesi bulunmaktadır:

Affân > Abdulvâhid b. Ziyâd > Hâris b. Hasîre > Zeyd b. Vehb > Ebû Zer: “... yemin etmekten daha çok hoşuma gider. (Râvi) dedi ki: Resulullah (s) beni onun annesine gönderdi...”²²

Yukarıda alıntılanan birinci uzantıda çocuğu incelemeye gönderilen kişinin Ebû Zer olmadığı, yemine benzeyen ifadelerden bağımsız olarak sevk edilen ve kök ifadelerinden biri “Yahudiler arasında bir bebek dünyaya geldi” olan diğer rivâyetlerden net bir şekilde anlaşılmaktadır.

İkinci uzantı, yani Hz. Peygamber’in İbn Sayyâd’a “Duhân”la ilgili soru sorma olayı, yukarıdaki rivâyetlerin hiçbirinde öncesiyle bağlantılı olmayıp boşlukta durmaktadır. Bu durum da göstermektedir ki her iki olay da Ebû Zer’in yemin cümlesine uzantı olarak eklenmiştir. Şimdi durumu biraz daha netleştirelim:

İbn Ebi Şeybe’nin Musannef’inde, Yezîd b. Vehb’den nakledilen Ebû Zer’in yemine benzeyen sözünün peşi sıra İbn Sayyâd ile ilişkilendirilen iki olay

²¹ el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr (v. 296/908), el-Bahru’z-Zahhar (*Müsnedü’l-Bezzâr*) (I-XVIII) thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Medine 1997, IX, s. 395, hdsno. 3983. Rivâyet şöyledir:

حدثنا يوسف بن موسى قال: نا العلاء بن عبد الجبار قال: نا عبد الواحد بن زياد عن الحارث بن حصيرة عن زيد بن وهب قال: قال أبو ذر: لأن أحلف مرارا أن ابن صائد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف مرة واحدة أنه ليس به ولد مولود في البيود فبعثني النبي إلى أمه ...

²² İbn Hanbel, *Müsned*, XXXV, s. 246, hds.no. 21319. Rivâyetin metni şöyledir:

عن عفان ثنا عبد الواحد بن زياد ثنا الحارث بن حصيرة ثنا زيد بن وهب قال قال أبو ذر: لأن أحلف عشر مرارا أن ابن صائد هو الدجال أحب إلي من أن أحلف مرة واحدة أنه ليس به، قال: وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثني إلى أمه قال: سلها كم حملت ...

anlatılmaktadır. Her iki olay birbirinden bağımsız olup, farklı yer ve zamanlara aittir. Her iki olay da farklı kaynaklarda, değişik kimseler tarafından, şaşılacak derecede benzer kalıplarda rivâyet edilmiştir. Bu durumda şu ihtimal ağırlık kazanmaktadır: İlk hadis koleksiyoncuları topladıkları rivâyetlerden birbirine yakın veya yekdiğeriyle ilişkili gördüklerini peş peşe yazıyorlardı. Kendi koleksiyonlarına rivâyet toplayan daha sonraki koleksiyoncular, peş peşe sevk edilen bu rivâyetleri, aynı kaynaktan aldıkları için tek bir senetle tek bir rivâyet olarak kaydettiler. Bir olayın, aynı kalıp halinde bazen şu rivâyet, bazen bu rivâyet içine yerleşmiş olarak karşımıza çıkmasının nedeni muhtemelen budur.

İncelediğimiz rivâyetlerdeki kök ifade, “On kez ‘İbn Sayyâd, Deccâl’in kendisidir’ diye yemin etmek, bir kez ‘o, Deccâl değildir’ diye yemin etmekten daha çok hoşuma gider” cümlesi, çeşitli hadis kaynaklarında Ebû Zer’den veya Abdullah b. Mes’ud’dan rivâyet edilmiştir.²³ Ebû Zer’den gelen rivâyetlerden bazısında “on kez yemin etmek” yerine “defalarca yemin etmek”²⁴; İbn Mes’ud’dan gelen rivâyetlerden bazısında ise “dokuz kez yemin etmek” ifadesi geçmektedir.

Ebû Zer’den gelen rivâyette, yeminin nedeni olarak sevk edilen iki olay yerine burada bir olayın değerlendirilmesi yer almaktadır. Bu olay, daha sonra incelenecek olan, Hz. Peygamber’in İbn Sayyâd’a kendisinin Peygamber olduğuna şahadet edip etmediğini sorması, onun da cevaben “Asıl sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahadet eder misin” demesidir. Bu değerlendirmenin de yemin etme olayını gerekçelendirmek isteyen bir râviye ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Akla şöyle bir soru gelebilir: Doğrudan yemin etmek yerine neden böylesine dolaylı bir ifade kullanılmıştır? Bir başka deyişle, İbn Mes’ud’u veya Ebû Zer’i bu şekil bir cümle kurmaya sevk eden neden neydi? Onların dolaylı bir şekilde yemine benzer ifadeye bulunması, arkadaşlarından bir iki kişinin İbn Sayyâd’ın Deccâl olduğuna dair düpedüz yemin etmelerini fazla cesaretli ve ağır sorumluluk gerektiren bir davranış olarak gördüklerini, buna rağmen onun Deccâl olduğunda ciddi kuşkuları bulunduğunu göstermektedir.

²³ Burada söz konusu edilen kalıp ifadeyi Ebû Zer’den nakleden kaynaklar: İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 492, hds.no. 37485; İbn Hanbel, *Müsned*, XXXV, s. 246, hds.no. 21319; Bezzâr, *Müsned*, IX, s. 396; Heysemî, *Mecmau’u’z-zevâid*, VIII, s. 2; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, IX, s. 236, hds.no. 8515; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VI, s. 173, XIII, 329. Abdullah b. Mes’ud’dan rivâyet eden kaynaklar: Heysemî, *Mecmau’u’z-zevâid*, VIII, s. 4; Şâşi, *Müsned*, II, s.175, hds.no. 738; et-Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. H. 360/970), *el-Mu’cemü’l-kebir* (I-XXV), thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mısır1986, X, s. 109, hds.no. 10119; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IX, s. 132, hds.no. 5207.

²⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 395, hds.no. 3983.

Ashabtan bir iki kişinin İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna dair doğrudan yemin ettikleri hadîs kaynaklarında yer alan bir konudur. Örneğin Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın rivâyetine göre Câbir, İbn Sayyâd'ın, onun Hz. Peygamber'den nakledilen çeşitli haberlerde belirtilen özelliklere uymamasına, örneğin Müslüman olmuş, Medine'ye girmiş ve sonunda ölmüş olmasına rağmen, Deccâl olduğuna doğrudan yemin ediyordu. Câbir'in böylesine şüphe edilen bir konuda nasıl yemin edebildiğini Müslim'deki şu rivâyette yine kendisi açıklamaktadır:

Muhammed İbnü'l-Münkedir'den: Câbir b. Abdullah'ı, İbn Sâid'in Deccâl olduğuna yemin ederken gördüm; ona: "Sen Allah'a yemin mi ediyorsun?" dedim. O: "Ben Ömer'in, Nebi (S)'nin yanında bu konuda yemin ettiğini, Hz. Peygamberin onu kötü karşılamadığını duydum" dedi.²⁵

Hiz. Ömer'in Hz. Peygamber'in huzurunda bu konuda yemin ettiğini doğrulayan başka bir habere rastlamadık. Belki de söz konusu edilen Ömer değil, onun oğlu Abdullah'tı. İbn Ömer, İbn Sayyâd'la bazı olaylar yaşamış biri olarak, onun Deccâl olduğunda hiçbir kuşku duymamaktaydı ve bu konuda düpedüz yemin ediyordu:

Kuteybe b. Sa'îd > Ya'kûb b. Abdurrahman > Mûsâ b. Ukbe > Nafi'den: İbn Ömer şöyle dardi: "Vallahi, Mesih Deccâl'in İbn Sayyâd olduğuna hiç kuşku yoktur."²⁶

Şimdi Ebû Zer ile İbn Mes'ud'un, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna dair neden dolayı bir şekilde yemin ettiklerini anlayabiliyoruz: Bu şekil yemin, İbn Ömer'in, o dönem İslâm toplumunun önemli gündem meselelerinden biri olan Deccâl konusunda, onun İbn Sayyâd olduğuna kuşku duymadığına dair doğrudan yemin etmesinin toplumdaki aksidir. Diğer bir anlatımla, Abdullah b. Ömer, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna yemin edince, İbn Sayyâd'la ilgili aynı kuşkuyu paylaşanların bazıları, sorumluluk gerektiren yemin konusunda daha temkinli davranarak "Benim için on kez 'İbn Sayyâd, Deccâl'in kendisidir' diye yemin etmek, bir kez 'o, Deccâl değildir' diye yemin etmekten daha çok hoşuma gider" gibi bir cümle yapısı kullanmışlardır.

Yemin sarmalında bulunan rivâyetlerden, İbn Ömer dışında, yemin eden râvilerin hiçbirinin İbn Sayyâd ile doğrudan yaşadıkları bir olayları bulunmadığı anlaşılmaktadır.²⁷ İbn Ömer ise, muhtemelen İbn Sayyâd hakkında duy-

²⁵ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVIII, s. 52.

²⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV, s. 509, hds.no. 4330.

²⁷ Bu konuda Câbir'den gelen bir rivâyeti istisna kabul etmek gerekir. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber İbn Sayyâd'ın durumunu tetkik için gizlice üç veya dört kez gitmiş fakat her defasında annesinin haber vermesiyle bir sonuç alamamıştır. İşte bu gözetlemelerin sonucunda, ashaptan bir grup içinde Abdullah b. Câbir de varmış. İbn Hanbel, *Müsned*, XXIII, s. 213, hds.no. 14955. Söz konusu rivâyet, birçok ziyadeler barındırmakta ve İbn Sayyâd ile ilgili birçok söylentiye bir araya toplamaktadır.

duklarının etkisiyle, ona katı tavr almış, onu kızdıracak davranışlarda bulunmuştur.

İbn Ömer'den: Bir gün İbn Sayyâd ile karşılaştım, onun yanında Yahudi arkadaşları da vardı. Baktım, bir gözü şişmiş, devenin gözü gibi dışarı pörtlemiş. Onu öyle görünce: "Ey İbn Sayyâd, Allah aşkına, gözünü ne zaman şişirdin böyle? (-veya buna benzer bir şey-)" dedim. "Rahman'a yemin olsun ki bilmiyorum" dedi. Ben: Yalan söyledin! Kafadaki gözünden nasıl haberin olmaz?" dedim. (Râvi dedi ki:) Sonra İbn Ömer, eliyle onun gözüne dokundu. (Râvi dedi ki:) Bunun üzerine İbn Sayyâd üç kez yüksek sesle öyle bağırdı ki, Yahudiler, benim elimle İbn Sayyâd'ın göğsüne vurduğumu sandılar. İbn Ömer dedi ki: "... Defol! Haddini aşma!" İbn Sayyâd: "Yemin ederim, haddimi aşmıyorum" dedi. İbn Ömer: "Bu olayı Hafsa'ya anlattım, bana dedi ki: "Bu adamdan uzak dur, çünkü biz, Deccâl'in bir olaya çok kızması üzerine çıkacağını duyduk."²⁸

Bizzat olayın kahramanı tarafından anlatılan bu haber, sahabe döneminde insanların İbn Sayyâd'a bakışlarını çok güzel yansıtmaktadır.

İbn Ömer'in herkesten daha çok rağbet ettiği anlaşılın İbn Sayyâd hakkındaki söylentiler, sahabe döneminde konuşulan bir konuydu. Aslına bakılırsa o günlerde gündemi asıl yoğun bir biçimde meşgul eden mesele "Deccâl" konusuydu. Hz. Ömer'in halife olduğu zamanlarda, başta halifenin kendisi olmak üzere, insanların Deccâl konusuna çok merak saldığı fiten rivâyetlerinden anlaşılmaktadır. Bu tür rivâyetler -onlardan bazılarının sonraki dönemde ortaya çıkmış olma ihtimalini düşünsek bile- sahabe veya tabiin döneminde, en azından birtakım insanların, artık dünyanın sonunun geldiğine, pek yakın-

²⁸ Ma'mer b. Râşid (v. 151/768), *el-Câmi'*, (Abdurrezak'ın *Musannefi* içinde X-XI. ciltler) XI, s. 396, hds. no. 20832 Ma'mer'in metni şöyledir:

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر قال: لقيت ابن صياد يوماً ومع رجل من اليهود فإذا عينه قد طفيت، وكانت عينه خارجة مثل عين الجمل، فلما رأيتها قلت: يا ابن صياد! أنشدك الله متى طفيت عينك؟ -أو نحو هذا- قال: لا أدري والرحمن، فقلت: كذبت، لا تدري وهي في رأسك؟ قال: فمسحها، قال: فنخر ثلاثاً، فزعم اليهودي أنني ضربت يدي على صدره، قال: ولا أعلمني فعلت ذلك، اخس فلن تعدو قدرك، قال: أجل لعمرى لا أعدو قدرى، قال: فذكرت ذلك لخصمة، فقالت: اجتنب هذا الرجل، فإننا نحدث أن الدجال يخرج عند غضبة يغضبها.

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannefi*'inde, haberin sadece ilk bölümü kısaca yer almaktadır, bkz. XV, s. 159, hds.no. 19375; Ayrıca bkz. Müslim, Fiten, 19. bab, IV, s. 2246, hds.no. 2932. Buradaki rivâyete göre İbn Ömer İbn Sayyâd ile iki kez karşılaşmıştır. Müslim'in metni şöyledir:

حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا حسين (يعني ابن حسن بن يسار). حدثنا بن عون عن نافع، قال: كان نافع يقول: ابن صياد، قال قال بن عمر: لقيته مرتين. قال: فلقيته فقلت لبعضهم: هل تَحْدُثُونَ أنه هو؟ قال: لا والله! قال قلت: كذبتني. والله! لقد أخبرني بعضهم أنه لن يموت حتى يكون أكثركم مالا وولداً. فكَذَلِكَ هو زعموا اليوم. قال فتحدثنا ثم فازتُه. قال فلقيته لَقِيَةً أُخْرَى وقد نَفَرْتُ عَيْهُ قال قلت: متى فعلتَ عَيْنَكَ ما أرى؟ قال: لا أدري. قال قلت: لا تدري وهي في رأسك؟ قال: إن شاء الله خلقها في عصاك هذه. قال فنخر كَأَشَدِّ نَخِيرِ جَمَارِ سَمَعْتِ. قال فزعم بعض أصحابي أنني ضربتُه بعضاً كانت معي حتى تكسرت. وأما أنا، فوالله! ما شعرت. قال وجاء حتى دخل على أم المؤمنين فحدثها فقالت: ما تريد إليه؟ ألم تعلم أنه قد قال إن أول ما يَبْعَثُهُ على الناس غضب يغضبه.

da Deccâl'in ortaya çıkacağına kendilerini iyice inandırdığı anlaşılmaktadır.²⁹ İbn Ebi Şeybe'nin kaydettiği bir rivâyet bu tespiti destekler mahiyettedir.

Ebû Ubeyde'den: Resulullah (s)'ı şöyle derken işittim: "Nuh'tan sonra her bir nebi, kavmini Deccâl'e karşı mutlaka uyardı; Ben de sizi uyarıyorum." Sonra Resulullah (s) onun özelliklerini bize anlattı ve şöyle dedi: "Beni görenlerin veya sözümü duyanların bazıları onu görecekler."³⁰

Deccâl konusunun popüler olduğu bir dönemde İbn Sayyâd, kendisi hakkında orada burada konuşulan dedikodulardan habersiz değildi ve bu durum onu son derece rahatsız ediyordu. Ebû Sa'îd'in anlattığı bir haber, İbn Sayyâd hakkında, sahabe döneminde ne büyük dedikodular yapıldığını ve onun bundan dolayı ne kadar rahatsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Ebû Sa'îd el-Hudrî'den: İbn Sâid, ya hac ya da ömre niyetiyle bana arkadaşlık etmişti. İnsanlar, savuşup gittiler ve beni onunla yalnız bıraktılar. Onunla yalnız kalınca, insanların onun hakkında söylediklerinden dolayı, ondan korktum ve çekindim. Konakladığımda ona, "Eşyalarımı şu ağacın altına bırak" dedim. Râvi dedi ki: İbn Sâid bir koyun gördü ve bir bardak alıp ayrıldı; ondan süt sağıp bana getirdi ve "Ey Ebû Sa'îd, iç" dedi. İnsanların anlattıkları şeylerden dolayı, onun elinden bir şey içmek hoşuma gitmedi. Ona: "Bugün sıcak bir gündür, süt içmek hoşuma gitmiyor" dedim. O: "Ey Ebû Sa'îd, insanların benim hakkımda anlattıklarından dolayı, istiyorum ki bir ip alıp, onu bir ağaca bağlayayım ve bir ucunu da boynuma geçirip kendimi öldüreyim. Siz Resulullah'ın hadisini en iyi bilen kimseler değil misiniz? Ey Ensar topluluğu! Resulullah (s), Deccâl'in kafır olduğunu söylemedi mi? Ben ise Müslüman'ım. Resulullah, onun akim olacağını, hiç çocuğunun olmayacağını söylemedi mi? Ben çocuğumu Medine'de bıraktım. Resulullah (s), onun Mekke ve Medine'ye girmeyeceğini veya oraya girmek onun için helal olmayacağını söylemedi mi? Ben Medine halkından değil miyim? İşte ben, sizinle beraber Mekke'ye gidiyorum. (Ebû Sâid dedi ki:) Allah'a yemin ederim ki, o kadar delil sıraladı ki, ben, "Belki de onun hakkında yalan söylüyorlar" dedim. Sonra dedi ki: "Ey Ebû Sa'îd, vallahi, ben sana doğru bir haber vereceğim. Vallahi, ben onu (Deccâl'i) biliyorum, onun babasını da biliyorum, onun ne zaman nereden çıkacağını da biliyorum" Ben: "Allah müstahakkını versin, günümü mahvettin" dedim.³¹

²⁹ Krş. David Cook, "Muslim Apocalyptic and Jihad", *JSAI*, 20, 1996, 66-104, s. 70.

³⁰ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, XV, s. 135, hds.no. 19322. Hadisin metni şöyledir:

حدثنا أسود بن عامر قال حدثنا حماد بن سلمة عن خالد عن عبد الله بن شقيق عن عبد الله بن سراقه عن أبي عبيدة قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : إنه لم يكن نبي بعد نوح إلا وقد أنذر قومه الدجال ، وإني أنذركموه ، وصفه لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : سيدركه بعض من رأني ، أو سمع كلامي...

³¹ et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. H. 297/909), *el-Câmi'us-sahîh* (I-V) thk. İbrahim 'Utve, IV, s. 516, hds.no. 2246. Metin şöyledir:

حدثنا سفيان بن وكيع حدثنا عبد الأعلى عن الجريري عن أبي نضرة عن أبي سعيد قال : صحبتني بن صائد إنا حججا وإما مُغتَمِرِين فانطلق الناس وُتِرْتُ أَنَا وهو، فلما خَلَصْتُ به اقتُغِرْتُ مِنِّي واستَوخَّشْتُ مِنِّي مما يقول الناس فيه، فلما نزلت قلت له: ضِعْ متاعك حيث تلك الشجرة قال: فأبصرَ غنما فأخذ القدح فانطلق فاستحلب ثم أتاني بلبن فقال لي: يا أبا سعيد اشرب فكرهتُ أن أشرب من يده شيئا لما يقول الناس فيه، فقلت له: هذا اليوم يوم صائف وإني أكره فيه اللبن قال لي: يا أبا سعيد هممت أن أخذ حنبلًا فأوثقته إلى شجرة ثم أخْتِنَيْتُ لِمَا يقول الناس لي وُفِيَّ، أرأيت من خَفِيَّ عليه حديثي فلن يخفي عليك؟

Yukarıdaki haberin son kısmından İbn Sayyâd'ın kendisi hakkında söylenen dedikodulardan rahatsız görünmekle birlikte, gündemde olmaktan gizli bir haz duyduğunu ve kendini insanların merak ettiği bir konuda birçok gizli bilgilere sahip biri olarak göstermekten hoşlandığını söyleyebiliriz. Ebû Sa'îd bunu anlamış olmalı ki, onu tersleyip susturmuştur.

Bazı sahâbîlerin İbn Sayyâd hakkındaki kanaatlerini veya yargılarını belirttikten ve ashop döneminde, onun hakkında yapılan dedikoduların boyutunu gösterdikten sonra şimdi söz konusu kanaat veya yargılara mesnet olarak, vuku bulduğu söylenen olayların analizine geçeceğiz.

1.1. “Yahudiler arasında bir bebek dünyaya geldi.”

Bu konudaki rivâyetlerin sürekli tekrarlanan ortak cümlesi “Yahudiler arasında bir bebek (çocuk) dünyaya geldi” kök ifadesidir. Bu kök, ilgili rivâyetlerde neredeyse aynı biçimde tekrar edilirken, köke bağlı olarak anlatılan olaylar karmaşık geçişler ve iç içe yapılarla doludur.

Yemin konusundaki c tipi rivâyetlerde “Yahudiler arasında bir çocuk dünyaya geldi” kök ifadeli rivâyetlerin bir çeşidine değinilmişti. Bezzar'ın yukarıda geçen c₂ rivâyetine bakalım:

“Defalarca ‘İbn Sâid Deccâl'in kendisidir’ diye yemin etmek, bir kez ‘o, öyle değildir’ diye yemin etmekten daha çok hoşuma gider. Yahudiler arasında bir bebek doğdu. Nebi (s), İbn Sayyâd'ı kaç ay (karnında) taşıdığını sormak üzere beni annesine gönderdi. Bunu ona sordum; “on iki ay” dedi. Gelip haber verdim. Hz. Peygamber: “yere düştüğünde bağırışını sor” dedi. Kadın bir şey dedi ama onu unuttum. Nebi (s) dedi ki: “Senin için bir giz tuttum, (bil bakalım) o nedir? ...”³²

İbn Hanbel'in c₂ kaydında “Yahudiler arasında bir bebek dünyaya geldi” kök ifadesi bulunmamakta, yemine benzeyen bölümden sonra “Resulullah (s) beni annesine gönderdi” ifadesi gelmektedir. Yukarıda geçen bu rivâyetlere baktıktan sonra d tipi rivâyetlere geçelim:

d tipi rivâyetler:

Bu tip rivâyetlerde “Yahudiler arasında bir bebek doğdu” kök ifadesinden sonra çocuğun ve onun anne-babasının özellikleri anlatılmakta, Deccâl olabileceği endişesiyle Hz. Peygamber'in onu görmeye gittiği belirtilmektedir. Yemin veya yemine benzeyen bir ifade bulunmamaktadır.

الستم أعلم التامین بحديث رسول الله صلى الله عليه وسلم، يا معشر الأنصار ألم يقل رسول الله صلى الله عليه وسلم. إنه كافر وأنا مسلم؟ ألم يقل رسول الله صلى الله عليه وسلم. إنه عقيم لا يولد له وقد خلفت ولدي بالمدينة؟ ألم يقل رسول الله صلى الله عليه وسلم. لا يدخل أولا تحل له مكة والمدينة؟ ألسنت من أهل المدينة وهوذا أنطلق معك إلى مكة، فوالله ما زال يجيء بهذا حتى قلت: فلعله مكذوب عليه، ثم قال: يا أبا سعيد والله لأخبرتك خيرا حقا، والله إنني لأعرفه وأعرف والده وأعرف أين هو الساعة من الأرض، فقلت: تبأ لك سائر اليوم. قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح.

³² Bezzâr, *Müsned*, IX, s. 395, hds.no. 3983.

d₁ tipi rivâyet:

Bu tip rivâyette Yahudi annenin çocuğu hakkında açıklama bulunmakta fakat onun anne babasıyla ilgili herhangi bir izahat verilmemektedir. Buradaki habere göre Hz. Peygamber onun Deccâl olabileceğini düşünerek onu görmeye gitmiştir.

Muhammed b. Sâbık > İbrahim b. Tahmân > Ebu'z-Zübeyr > Câbir b. Abdullah şöyle dedi: "Medine'deki Yahudilerden bir kadın, bir gözü kaymış, dışarı pörtlemiş bir çocuk doğurdu. Resulullah (s) onun Deccâl olmasından endişelendi. Onu, katife örtü³³ altında mırıldanırken buldu. ...³⁴

d₂ tipi rivâyet:

Bu tip rivâyette İbn Sayyâd ile değil, Deccâl'in anne babasıyla ilgili bir haberle başlamakta, daha sonra İbn Sayyâd'ın doğumu ve sahip oldukları nitelikleri bu haberle benzeştirilmektedir. Ebû Bekre ve Zübeyr b. Avvam merak edip onu görmeye giderler. Çocuk katife örtünün altındadır... Haber şöyledir:

Abdullah > Ebû Abdillâh > Zeyd > Hammâd b. Seleme > Ali b. Zeyd > Abdurrahman b. Ebî Bekre > Ebû Bekre'den: Resûlullah (s) şöyle buyurdu: Deccâl'in babası, otuz yıl boyunca çocuksuz kalır; sonra onların gözleri şaşılı bir çocukları olur. Yararı az, zararlı bir çocuktur bu. Gözleri uyur, kalbi uyumaz." Sonra anne-babasını anlattı; dedi ki: "Babası uzun, iri kıyım biridir; burnu, kuş gagası gibi uzundur; annesi iri yapılı, göğüsleri büyük bir kadındır. Râvi dedi ki: Medine'de, Yahudiler arasında bir bebeğin doğduğu haberini aldık. Ben ve Zübeyr b. Avvam, onun anne-babasının yanına gittik. Baktık, her ikisinde de Resûlullah'ın anlattığı şeyleri gördük. Çocuk ise güneşte, katife örtü içinde mırıldanıp duruyordu. Anne-babasına sorduk, dediler ki: Bizim otuz yıl boyunca çocuğumuz olmadı. Sonra bu şaşılı gözlü çocuk oldu. O, yararı az, zararlı bir şeydir." Biz oradan çıkarken, çocuğun yanına vardık. Birden, "ne yaptınız?" diye sordu. Biz, sen konuştuklarımızı duyduğunu, dedik. O: Evet, gözlerim uyur, kalbim uyumaz" dedi. İşte o, İbn Sayyâd idi.³⁵

³³ Katife örtü ile ilgili başlığa bakınız.

³⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, XXIII, s. 213, hds.no: 14955; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VI, s. 173; *Mecma u'z-Zevâid*, VIII, s. 3. İbn Hanbel'deki metin şöyledir:

ثنا محمد بن سابق ثنا إبراهيم بن طهمان عن أبي الزبير عن جابر بن عبد الله أنه قال: أن امرأة من اليهود بالمدينة ولدت غلاما ممسوحة عينه طالعة نانئة فأشفق رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يكون الدجال فوجده تحت قطيفة ييمهم فأذنته أمه. ...

³⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, XXXIV, s. 60, hds.no: 20318. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا زيد أنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن عبد الرحمن بن أبي بكر عن أبيه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يمكت أبو الدجال ثلاثين عاما لا يولد لهما، ثم يولد لهما غلام أعور، أضر شيء وأقله نفعا، تمام عيناه ولا يتام قلبه، ثم نعت أبويه فقال: أبوه رجل طوال مضطرب اللحم، طويل الأنف، كأن كلاهما متقار، وأمها امرأة فراضخة عظيمة الثديين. قال: فبلغنا أن مولودا من اليهود ولد بالمدينة. قال: فانطلقت أنا والزبير بن العوام، حتى دخلنا على أبويه، فرأينا فيهما نعت رسول الله صلى الله عليه وسلم، وإذا هو منجلد في الشمس في قطيفة، له همهمة، فسألنا أبويه فقالا: مكنتا ثلاثين عاما لا يولد لنا ثم ولد لنا غلام أعور، أضر شيء وأقله نفعا. فلما خرجنا مررنا به فقال: ما كئنتما فيه؟ قلنا: وسمعت؟ قال نعم إنه تمام عيناوي ولا يتام قلبه، فإذا هو ابن صياد.

İbn Ebî Şeybe'nin Müsned'inde yukarıdaki rivâyetin birinci kısmı müstakil olarak yer almakta ve İbn Sayyâd'ın adı geçmemektedir:

Yezid b. Hârûn > Hammâd b. Seleme > Ali b. Zeyd > Abdurrahman b. Ebî Bekre > Ebû Bekre'den: Resûlullah (s) şöyle buyurdu: "Deccâl'in (anne-) babasının otuz yıl boyunca çocukları olmaz; otuz yıldan sonra gözleri şaşı bir çocukları olur; kendisi çok zararlı bir çocuk olup, faydası pek azdır. Onun gözleri uyur, kalbi uyumaz." Sonra (Resûlullah s), onun anne-babasını şöyle anlattı: "Onun babasının burnu, kuş gagası gibi uzundur. Annesi iri yapılı ve göğüsleri büyük biridir."³⁶

Bu rivâyette İbn Sayyâd'ın adı hiçbir şekilde geçmemektedir. Deccâl'in Yahudiler arasından çıkacağı beklentisi, İbn Sayyâd'la ilgili rivâyetlerin kolaylıkla "Yahudiler arasında bir çocuk dünyaya gelir" kök ifadesiyle sarmalanmasına yol açmış gözükmektedir. Ayrıca yukarıdaki sarmalda, değişik konulardaki haber sarmallarına kol atmış şekilde yer alan imgelerden de söz etmek gerekir. "Gözlerin uyuyup, kalbin uyumaması" imgesi, manevi bir güç belirtmekte ve aslında bu imge, Hz. Peygamber'in bir özelliği olarak haberlerde yer almaktadır.³⁷ İbn Sayyâd'ın, katife örtü içinde, anlaşılamayan bir şeyler mırıldanması, onunla ilgili haberlerde, değişik sarmallar içinde sıkça görülmektedir. Bu konu aşağıda "Katife örtü" başlığında daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

d₃ tipi rivâyetler:

Bu tip haberlerde İbn Sayyâd'ın göbek bağı kesik ve sünnetli olarak doğduğu bilgisi, başka herhangi bir haber sarmalı içinde olmaksızın, müstakil olarak kaydedilmiştir:

Fazl b. Dikkîn > Süfyan > Abdulmelik b. Umeyr > Ebû Seleme > Ümmü Seleme dedi ki: Annesi onu göbeği kesilmiş ve sünnetli olarak doğurdu. O İbn Sayyâd'ı kastediyordu.³⁸

Ayrıca bkz. Tirmizî, IV, s. 517, hds.no. 2248. Buradaki metne göre haberin ikinci kısmını anlatan râvi Ebû Bekre'dir. Ebû Bekre'nin Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce Müslüman olduğu, İbn Sayyâd'ın doğumunu göremeyeceği hakkında bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XIII, s. 326.

³⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XV, s. 139, hds.no. 19327.

حدثنا يزيد بن هارون عن حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن عبد الرحمن بن أبي بكره عن أبيه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يمكث أبوا الدجال ثلاثين عاما لا يولد لهما ، ثم يولد لهما غلام أعور أضر شيء وأقله نغعا ، تمام عيناه ولا ينم قلبه ، ثم نعت أبويه فقال: أبوه رجل طوال ضرب الأنف كأن أنفه [في الألفية - كلاهما] منقار ؛ وأمه امرأة فرغانية عظيمة الثديين .

³⁷ Örneğin bkz. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh* (I-VIII), İstanbul 1979, K. Teheccüd 19/16, II, s. 48.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XV, s. 159, hds.no. 19374. Haberin metni şöyledir:

حدثنا الفضل بن دكين عن سفيان عن عبد الملك بن عمير عن أبي سلمة عن أم سلمة قالت : ولدته أمه مسرورا مختونا - تعني ابن صياد .

Aynı haber bir başka kaynakta şöyle yer alır:

Melâi > Süfyan > Abdülmelik b. Umeyr > Ebû Seleme > Ümmü Seleme dedi ki: “Annesi İbn Sayyâd’ı şaşı, sünnetli ve göbek bağı kesilmiş olarak doğurdu.”³⁹

Bir başka kaynakta şöyle bir rivâyet yer alır:

Abdurrezzâk > Ma’mer > Hişâm b. Urve > Ebû Hişâm dedi ki: İbn Sayyâd şaşı ve sünnetli olarak doğdu.⁴⁰

İbn Sayyâd’ın sünnetli olarak doğmuş olması, aşağıdaki kayıta İbn Sayyâd ile ilgili bir sarmalın içine karışmıştır:

d₄ tipi rivâyet:

Bu tip rivâyette haber, katîfe örtü imgesi dışında her bir haberden bir kesit alınarak oluşturulmuş gibidir.

Müemmel > Hammâd > Ali b. Zeyd > Abdurrahman b. Ebî Bekre > Ebû Bekre: Resulullah (s) bir gün Deccâl’in ve anne-babasının niteliklerini anlattı, dedi ki: Otuz yıl geçer Deccâl’in anne-babasının çocuğu olmaz. Sonra onların göbek bağı doğuştan kesik ve doğuştan sünnetli bir çocuğu olur. O, yararı az, zararlı bir çocuktur. Gözleri uyur kalbi uyumaz. Onu anlattı, sonra durmadı şöyle dedi: Bizim işte şu şaşı, göbek bağı kesilmiş ve sünnetli olarak bir çocuğumuz oldu. O faydası az, zararlı biridir.⁴¹

Sünnetli doğmak Araplarca özel/seçilmiş kişilerin özelliği olarak kabul edilmekteydi. Hz. Peygamber’in de sünnetli ve göbek bağı kesilmiş olarak doğduğu rivâyet edilir.⁴²

“Yahudiler arasında bir bebek dünyaya geldi” kök haberi etrafında şarmalanan rivâyetlerdeki uzantılar yalnızca bu kök üzerinde bulunmamakta, başka kökler üzerine de uzanmaktadır. “Katîfe örtünün altındaki çocuk” imgesi,

³⁹ İshâk b. İbrahim el-Mervezî (v. 238/852), *Müsnedü İshak b. Râhûyeh* (IV-V), Thk. Abdullah el-Gaffûr el-Belûşî, Medine 1995, V, s. 178. Haberin metni şöyledir:

أخبرنا الملائي نا سفيان عن عبد الملك بن عمير عن أبي سلمة عن أم سلمة قالت: إن ابن الصياد ولدته أمه أعور مختونا مسرورا.

⁴⁰ Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi’*, XI, s. 396, hds.no. 20831. Haberin metni şöyledir:

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر بن هشام بن عروة عن أبيه قال: ولد ابن صياد أعور مختن.

⁴¹ İbn Hanbel, XXXIV, s. 150. hds.no. 20520. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا مؤمل ثنا حماد أنا علي بن زيد عن عبد الرحمن بن أبي بكره عن أبيه قال: وصف رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم صفة الدجال وصفة أبويه قال: يمكث أبوا الدجال ثلاثين سنة لا يولد لهما، ثم يولد لهما ابن مسرور مختون، أقل شيء نفعنا وأضره تمام عيناه ولا ينم قلبه. فذكره إلا أنه قال: ثم ولد لنا هذا، أعور مسرورا مختونا، أقل شيء نفعنا وأضره.

⁴² Hâkim bu konudaki hadislerin tevatür derecesinde olduğunu söylemektedir. Bkz. el-Hâkim en-Nisâbüri, Muhammed b. Abdullah (v. 405/1014), *el-Müstedrek ala’s-Sahihayn* (I-IV), thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1990, II, s. 657, hds.no. 4177.

üzerinde birçok uzantı taşıyan köklerden biridir.

2. Katife Örtünün Altındaki Çocuk

İbn Sayyâd'ı görmeye gidenler, bu konuda rivâyet edilen haberlerin bir kısmında, onu "katife örtü"⁴³ altında yatarken" bulurlar. İlgili rivâyetlerde yer, zaman ve şahıslar değiştiği halde "katife örtü altında yatan çocuk" imgesi değişmemektedir.

Katife örtü imgesi daha önce d₁ ve d₂'de geçmişti. Aynı imge aşağıda gelecek olan D.c₂, D.c₃, D.d₁, D.d₂ ve D.e'de de geçmektedir. Bu rivâyet tiplerinden d₁ ve D.e.'de katife örtü altında yatan İbn Sayyâd için yer belirtilmemiş, D.d₁ ve D.d₂'de evin içinde, d₂'de güneş altında, D.c₂ ve D.c₃'te ise hurma ağacının altında olduğu söylenmiştir. d₂'de İbn Sayyâd'ı katife örtü içinde gören Ebû Bekre ve Zübeyr b. Avvam; diğer rivâyetlerde Hz. Peygamber ve ashabından bir gruptur.

'Katife örtü' imgesinin sırrı nedir? Katife, sözcük veya nesne olarak haberlerde sıkça geçen bir kelime değildir. Bu imgenin bağlanabileceği farklı bir kök veya uzantı bulmak da mümkün olmadığına göre, 'katife örtü' İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetlerin orijinal kısımlarından biri olarak kabul edilebilir. 'Katife örtü' imgesi, "Kel başa şimşir tarak" deyimindeki anlama benzer şekilde, 'değerli ve güzel bir yatak içinde şaşı ve aşırı derecede çirkin bir oğlan' tezadını göstermekte ve bununla anlatıma güç katmak ve İbn Sayyâd'ın çirkinliği belirgin bir biçimde vurgulanmak istenmiş olmalıdır.

D.c₂, D.c₃ ve D.e rivâyetlerinde İbn Sayyâd'ın katife örtü içinde bir şeyler mırıldadığından söz edilmektedir. Aşağıdaki rivâyet İbn Sayyâd'ın kendi kendine konuşan garip bir tip imajını güçlendirmektedir:

Abdulmüteâl > Yahya b. Sa'id > Ebû Sa'id el-Emevî > Mecâlid > Ebu'l-Veddâk > Ebû Sa'id (el-Hudrî)'den: Hz. Peygamber'in yanında İbn Sayyâd'dan söz edildi; Ömer şöyle dedi: -O öyle sanıyordu ki- İbn Sayyâd neredeyse yanından geçtiği her şeyle konuşurdu."⁴⁴

⁴³ Katife, Türkçeye kadife olarak geçmiş olmakla birlikte, kelimenin kaynaklara geçtiği zamandaki katife, bugün kullandığımız kadife kelimesinin karşılığı değildir. Katife kelimesi o zamanlar 'özenle yapılmış elbise veya yatak' anlamına kullanılıyordu. Bkz. İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî (v. 711/1311), *Lisânu'l-Arab* (I-XV), Dâru Sâdir Beyrut 1954, IX, s. 286.

⁴⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, III, s. 79, hds. no. 11770, thk.bsk. XVIII, s. 277, hds.no. 11753; Heysemî, *Mecma'uz-zevâid*, VIII, s. 4. Heysemî'de "O öyle sanıyordu ki" kısmı yoktur. İbn Hanbel'in metni şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا عبد المتعال ثنا يحيى بن سعيد الأموي ثنا مجالد عن أبو الزدك عن أبي سعيد قال: ذُكر بنُ صياد عند النبي صلى الله عليه وسلم فقال عمر: إنه يُزعم أنه لا يمر بشيء الا كلمه.

3. İbn Sayyâd İle Hz. Peygamber Arasında Geçen Diyaloglar

İbn Sayyâd'la ilgili sarmalların içinde, onun ergenlik çağına yakın bir dönemde, doğrudan Hz. Peygamber'le aralarında geçen konuşmalar anlatılmaktadır. Sorulan sorular ve alınan cevaplar çoğunlukla aynı olmasına karşın mekân ve o mekânda bulunanlar birbirinden farklı olmaktadır.

İlgili haberlerin bir bölümünde İbn Sayyâd, yaşıtı çocuklar arasında bulunmaktadır; bir bölümünde bir bahçede, bir bölümünde güzel bir evin odasında katife örtü altında uyumaktadır. Bazı haberlerde ise diyalog mescitte geçmektedir. Bazı kaynaklarda diyaloglar aynı senet altında, ismi belirtilen bir yerde verilmiş olduğu gibi, diğer bazı kaynaklarda birkaç eksiğiyle veya her bir diyalog müstakil bir halde de verilebilmiştir. Diyalogların toplu olarak verildiği yerlerde konuların birbirinden bağımsız ve alakasız oluşu dikkat çekecek düzeydedir.

3.1. "Benim Peygamber Olduğuma Şahadet Eder misin?"

Hadis kaynaklarında İbn Sayyâd ile Hz. Peygamber arasında geçen diyalogların en çok bilineni "Benim peygamber olduğuma şahadet eder misin" konuşmasıdır. Bu konuşmanın kayıtları incelendiğinde birkaç modelden oluştuğu görülür. Rivâyetleri kategorize ederken diğerleriyle karışma tehlikesinden dolayı sınıflandırmanın başına "Diyalog" kelimesinden remiz olarak "D" harfi konmuştur.

D.a. tipi rivâyetler:

D.a1. A'meş > Ebû Vâil > Abdullah'tan: O dedi ki: "Biz Resulullah ile beraberdik; derken oynayan çocuklara rastladık; içlerinde İbn Sayyâd da vardı; (Resulullah'ı görünce) çocuklar kaçtı, İbn Sayyâd oturdu. Resulullah bunu beğenmedi. Resûlullah (s) ona: "Yok olasıca! Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İbn Sayyâd: "Hayır, bilakis sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik edersin" dedi. Ömer: "Ey Allah'ın elçisi, onu öldürmem için bana izin verir misin?" dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Eğer o, düşündüğün kimse ise, onu asla öldüremezsin."⁴⁵

D.a2. Ubeydullah b. Musa > Şeybân > A'meş > Şakîk > Abdullah'tan rivâyet edilmiştir: O dedi ki: Biz Resûlullah (s) ile beraber yürüyorduk; derken oynayan çocuklara rastladık; çocuklar Resûlullah'ı görünce dağıldılar, ama İbn Sayyâd oturup kaldı. Sanki o, Nebî (s)'e kızmış gibiydi. Resûlullah (s) ona: "Sana ne oluyor, yok olasıca! Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İbn Sayyâd: "Asıl sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. Bunun üzerine Ömer:

⁴⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, s. 104, hds.no. 5172. Hadisin metni şöyledir:

وعن الأعمش عن أبي وائل عن عبد الله قال: كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم نمشي، فمررنا بصبيان فيهم ابن صياد ففر الصبيان وجلس ابن صياد، فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم كره ذلك، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم، تربت يدك! أتشهد أني رسول الله؟ قال: لا، بل تشهد أني رسول الله. قال عمر: تأذنتي يا رسول الله أن أقتله؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن يكن الذي ترى فلن تستطيع قتله.

“Ey Allah’ın elçisi, izin ver, bu habisi, kesin öldüreceğim!” dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: “Onu bırak, eğer o, korktuğun kimse ise, onu asla öldüremezsin.”⁴⁶

D.a₃. Abbas ed-Devrî > Ubeydullah > Şeybân > A’mes > Şakîk > İbn Mes’ud’dan rivâyet edilmiştir. O dedi ki: Biz Resulullah ile beraberdik; derken oynayan çocuklara rastladık; çocuklar Resûlullah’ı görünce dağıldılar, ama İbn Sayyâd oturup kaldı. Sanki o, Nebî (s)’e kızmış gibiydi. Resûlullah (s) ona: “Sana ne oluyor, yok olasıca! Sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?” dedi. İbn Sayyâd: “Asıl sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?” dedi. Bunun üzerine Ömer: “Ey Allah’ın elçisi, izin ver, bu habisi öldüreceğim!” dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: “Onu bırak, eğer o, korktuğun kimse ise, onu asla öldüremezsin.”⁴⁷

D.a₄. Abdullah > Ebû Abdillâh > Yunus > Ebû Yunus > Süleyman el-A’mes > Şakîk b. Seleme > Abdullâh b. Mes’ud’dan: O dedi ki: “Biz Resulullah ile beraber yürürken, oynayan çocuklara rastladık(k); içlerinde İbn Sayyâd da vardı; İbn Sayyâd oturdu. Resûlullah (s) ona: “Yok olasıca! Sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?” dedi. İbn Sayyâd: “Sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?” dedi. Bunun üzerine Ömer: “Ey Allah’ın elçisi, izin ver, onun boynunu vuracağım!” dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: “Eğer o, korktuğun kimse ise, asla yapamazsın.”⁴⁸

D.a. tipi rivâyetlerin tümü Abdullah b. Mes’ud’dan gelmektedir. Kendi içinde büyük farklılıklar taşımamakla birlikte versiyon farklılıklarının görülmesi için numaralandırılmıştır. Eğer İbn Mes’ud olayı bir başkasından duyup da nakletmediyse, kendisi olayın tanıklarından biridir. D.a₄. dışındaki rivâyetlerin tümünde “İbn Sayyâd’a rastladık” denilirken, D.a₄.’te fiil Hz. Peygamber’e nisbet edilerek “rastladı” denilmiştir.

D.a. rivâyetlerinde Hz. Peygamber’in İbn Sayyâd ile karşılaşması tavafuken

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XV, s. 160, hds.no. 19376. Haberin metni şöyledir:

حدثنا عبيد الله بن موسى قال أخبرنا شيبان عن الأعمش عن شقيق عن عبد الله قال : كنا نمشي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فمررنا على صبيان يلعبون ، فتفرقوا حين رأوا النبي صلى الله عليه وسلم وجلس ابن صياد ، فكأنه غاظ النبي صلى الله عليه وسلم فقال له : مالك تربت يدك ! أتشهد أني رسول الله ؟ فقال أتشهد أنت أني رسول الله ، فقال عمر : يا رسول الله ! دعني فلاقتل هذا الخبيث ، قال : دعه فإن يكن الذي تخوف فلن تستطيع قتله .

⁴⁷ Eş-Şâfi, *Müsned*, II, s. 76, hds.no. 589. Rivâyetin metni şöyledir:

حدثنا عباس الدوري نا عبيد الله نا شيبان عن الأعمش عن شقيق عن ابن مسعود قال: كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فمررنا على صبيان يلعبون فتفرقوا حين رأوا النبي صلى الله عليه وسلم وجلس ابن صياد فكأنه غاظ النبي صلى الله عليه وسلم فقال له: مالك تربت يدك! أتشهد أني رسول الله قال: أتشهد أنت أني رسول الله فقال عمر: يا رسول الله، دعني فلاقتل هذا الخبيث، فقال: دعه فإنك الذي تتخوف فلن تستطيع قتله.

⁴⁸ İbn Hanbel, *Müsned*, VII, s. 379, hds.no. 4371; birkaç küçük farklılıkta birlikte, Müslim, IV, s. 2240, hds.no. 2924. İbn Hanbel’de hadisin metni şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يونس حدثنا المعتمر عن أبيه عن سليمان الأعمش عن شقيق بن سلمة عن عبد الله بن مسعود قال: ثم بينما نحن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم نمشي، إذ مر بصبيان يلعبون فيهم بن صياد، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تربت يدك، أتشهد أني رسول الله؟ فقال هو: أتشهد أني رسول الله؟ قال: فقال عمر رضي الله عنه: دعني فلاضرب عنقه، قال: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن بك الذي تخاف، فلن تستطيعه.

meydana gelmiş bir olay olarak aksettirilmektedir. İbn Sayyâd'ın Yahudiliğinden, şaşılığundan veya yaşından söz edilmemekte, yalnızca diğer çocuklarla birlikte oyun oynadığı belirtilmektedir. Çocuklardan söz edilirken ergenlik çağına girmemiş çocuklar için kullanılan "Sibyan" kelimesi kullanılmıştır. Onların oyun oynadıkları yer hakkında bilgi bulunmamaktadır.

İlginçtir, İbn Ömer ile İbn Sayyâd arasındaki ağız dalaşının anlatıldığı rivâyette de olayın anlatıldığı sahneye giriş cümlesi D.a. tipi rivâyetlerdekiyle neredeyse aynıdır:

İbn Ömer'den: Bir gün İbn Sayyâd ile karşılaştım, onun yanında Yahudi arkadaşları da vardı. Baktım, bir gözü şişmiş...⁴⁹

D.a. tipi rivâyetlerdeki diyaloglarda kurgu İbn Sayyâd'ın peygamberlik iddiası üzerine kurulmuştur. İbn Sayyâd'ın açık bir diklenme, meydan okuyuş ve peygamberlik iddiasında bulunduğu, rivâyette bariz bir biçimde ön plana çıkarılmıştır.

D.a.4.'te İbn Sayyâd'ın, Hz. Peygamber'in "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" cümlesini aynen tekrarladığı belirtilirken diğerlerinde, elçilik iddiasında olduğunun altını çizen ilaveler vardır. D.a.1'de daha açık bir şekilde "Hayır bilakis sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet edersin" şeklinde bir yapı bulunmaktadır.

D.a. tipi rivâyetlerin hiçbirinde İbn Sayyâd'ın sözüne karşı Hz. Peygamber'in verdiği bir cevap bulunmamakta, devreye Hz. Ömer girmektedir. Ayrıca bu tip rivâyetlerin hiçbirinde katife örtüden söz edilmemekte, şahadet diyalogundan başka herhangi bir diyalog geçmemektedir.

D.b. tipi rivâyetler:

D.b1. Yezid b. Hârûn > Süleyman et-Teymî > Ebû Nadra > Câbir b. Abdullah'tan: Nebî (s), yanında Ebû Bekir ve Ömer olduğu halde –veya şöyle dedi: İki kişi olduğu halde– İbn Sayyâd ile karşılaştı. Resûlullah (s) ona: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İbn Sayyâd: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. Resulullah (s): "Allah'a ve O'nun elçilerine imân ettim" dedi. Resûlullah (s) ona: "Ne görüyorsun?" dedi. O: "Su üzerinde bir taht görüyorum" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s): "Sen İblis'in, deniz üzerindeki tahtını görüyorsun" dedi. Resûlullah (s): "Bak, ne görüyorsun?" dedi. O: "İki doğru söyleyen veya iki yalan söyleyen" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s): "O karıştırdı" dedi ve onu bıraktılar.⁵⁰

⁴⁹ Ma'mer, el-Câmi, XI, s. 396, hds. no. 20832; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, XV, s. 159, hds.no. 19375.

⁵⁰ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, XV, s. 149, hds.no. 19355; birkaç küçük farklılıkla İbn Hibbân, Muhammed, b. Hibbân el-Büstî (v. 354/965), *Sahih* (I-XVIII), Thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut: 1993) XV, s. 187, hds.no. 6784. İbn Ebi Şeybe'nin metni şöyledir:

D.b₂. Muhammed b. Müsennâ > Sâlim b. Nûh > el-Cerîrî > Ebû Nadra > Ebû Sa'îd'den: Resulullah (s), Ebû Bekir ve Ömer, Medine'nin bazı yollarında onu (İbn Sayyâd'ı) gördü. Resulullah (s) ona: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İşte o İbn Sayyâd şöyle dedi: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" Resulullah (s): "Allah'a ve O'nun meleklerine ve kitaplarına iman ettim. Ne görüyorsun?" dedi. O: "Su üzerinde bir taht görüyorum" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s): "Sen İblis'in, deniz üzerindeki tahtını görüyorsun" dedi. Resûlullah (s): "Bak, ne görüyorsun?" dedi. O: "İki doğru söyleyen ve bir yalan söyleyen veya iki yalan söyleyen ve bir doğru söyleyen" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s): "O karıştırdı" dedi ve onu bıraktılar.⁵¹

D.b₃. Süfyân b. Vekî' > Abdula'lâ > Cerîrî > Ebû Nadra > Ebû Sa'îd'den: Resulullah (s), Medine'nin bazı yollarında İbn Sâid'i gördü ve onu alıkoydu. O (İbn Sayyâd) Yahudi bir çocuktuk ve onunla birlikte aynı çağdan arkadaşları vardı. Resulullah'ın yanında da Ebû Bekir ve Ömer vardı. Resulullah (s) ona: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İbn Sayyâd: "Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. Resulullah (s): "Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman ettim" dedi. Resulullah (s): "Ne görüyorsun?" dedi. O: "Su üzerinde bir taht görüyorum" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s): "Sen İblis'in, deniz üzerindeki tahtını görüyorsun" dedi. Resûlullah (s): "Başka ne görüyorsun?" dedi. O: "Bir doğru söyleyen ve iki yalan söyleyen veya doğru söyleyenler ve bir yalan söyleyen" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s): "O karıştırdı" dedi ve onu bıraktılar.⁵²

D.b. rivâyetlerinin birincisi Câbir b. Abdullah'tan, ikinci ve üçüncüsü Ebû Sa'îd el-Hudri'den rivâyet edilmiştir. Üç rivâyetin de senedlerinde ortak râvî,

حدثنا يزيد بن هارون قال أخبرنا سليمان التيمي عن أبي نضرة عن جابر بن عبد الله أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لقي ابن صياد ومعه أبو بكر وعمر ، أو قال : رجلان ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : أتشهد أني رسول الله ! فقال ابن صياد : أتشهد أني رسول الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : أنت باله ورسوله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ما ترى ؟ فقال ابن صياد : أرى عرشا على الماء ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : ترى عرش إبليس على البحر ، قال : ما ترى ؟ قال : أرى صادقين أو كاذبين ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ليس عليه قدعوه .

⁵¹ Müslim, Fiten, 86. bab. IV, s. 2241. Müslim'in metni şöyledir:

حدثنا محمد بن المثنى حدثنا سالم بن نوح عن الجريزي عن أبي نضرة عن أبي سعيد قال: لقيه رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر وعمر في بعض طرق المدينة. فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: أتشهد أني رسول الله؟ فقال هو: أتشهد أني رسول الله؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنت باله وملائكته وكتبه، ما ترى؟ قال: أرى عرشا على الماء. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ترى عرش إبليس على البحر. وما ترى؟ قال: أرى صادقين وكاذبين وصادقا. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس عليه دَعْوَةٌ.

⁵² Tirmizî, IV, s. 517, hds.no. 2247. Hadisin metni şöyledir:

حدثنا سفيان بن وكيع حدثنا عبد الأعلى عن الجريزي عن أبي نضرة عن أبي سعيد قال: لقي رسول الله صلى الله عليه وسلم ابن صائد في بعض طرق المدينة فاختبئ به وهو غلام يهودي وله ذؤابة ومعه أبو بكر وعمر، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: تشهد أني رسول الله؟ فقال: أتشهد أنت أني رسول الله؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: أنت باله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر، قال النبي صلى الله عليه وسلم: ما ترى؟ قال: أرى عرشا فوق الماء. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ترى عرش إبليس فوق البحر، قال: فما ترى؟ قال: أرى صادقا وكاذبين أو صادقين وكاذبا، قال النبي صلى الله عليه وسلم: ليس عليه، فدعاه. قال: وفي الباب عن عمر وحسين بن علي وابن عمر وأبي ذر وابن مسعود وجابر وحفصة قال أبو عيسى: هذا حديث حسن.

sondan ikinci râvi olan Ebû Nadra'dır. Hz. Peygamber'in yanında Ebû Bekir ve Ömer olmak üzere iki kişinin var olduğundan söz edilmekte, D.a. rivâyetlerinde olduğu gibi Abdullah b. Mes'ud'dan ve bir grup ashabtan söz edilmemektedir. Bunun yanında D.b. rivâyetlerinde, D.a.'larda olduğu gibi Hz. Peygamber'in İbn Sayyâd ile karşılaşması tevafukendir.

D.b. rivâyetlerinde kurgu İbn Sayyâd'ın D.a.'larda olduğu gibi Deccâl olduğu üzerine değil, kâhin olduğu üzerinedir. Çünkü b rivâyetlerinde şahadet diyalogundan sonra "ne görüyorsun" diyalogu gelmekte, Hz. Ömer'in İbn Sayyâd'ı öldürmek istemesi bölümü hiçbir şekilde yer almamaktadır. Kâhinler, sıradan insanların göremediği görümler gördüğünü, gelecekte haber verdiklerini iddia eden kimseler olarak bilinir. Bu vurgu D.b. rivâyetlerinde açıkça belirtilmiştir. Ayrıca onların bazı kere doğru şeyler söylese de çoğu defa yanlış haber verdikleri İslâm'ın kâhinler hakkındaki genel görüşüdür. Bu genel görüşün, diyalogda İbn Sayyâd'a söyletilmesi, onun yakıştırma olduğunun belirtisidir. Çünkü kâhinlik iddiasında bulunan kimseler yalan haber verdiklerini söylemez.

D.b. rivâyetlerinde şahadet diyalogu ile "ne görüyorsun" diyalogu arasındaki kopukluk açık bir şekilde görülmektedir.

D.c. tipi rivâyetler:

D.c1. Abdurrezzak > Ma'mer > Zühri > Sâlim > İbn Ömer'den: Resûlullah (s), içlerinde Ömer b. Hattâb'ın da olduğu ashabından bir grupla, İbn Sayyâd'a rastladı. Kendisi de bir çocuk olan İbn Sayyâd, çocuklarla birlikte, Benû Meğâle kalesi⁵³ taraflarında oynuyordu. Hiçbir şeyin farkında değildi. Hz. Peygamber onun sırtına eliyle vurdu ve:

"Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" dedi. İbn Sayyâd ona bakıp:

"Senin ümmilerin peygamberi olduğuna şahitlik ederim" dedi. Bu defa İbn Sayyâd, Hz. Peygamber'e:

⁵³ Benû Meğâle, Medine'de yaşamış olan bir kabile adıdır. Mevki olarak Mescid-i Nebevî'nin sağ tarafında bulunmaktaydı. Bkz. Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, XI, s. 322. Medine şehri İslâmiyetten önce sık sık komşu göçebelerin veya kabilelerin saldırısına uğradığından, şehir halkı çoğu, evlerini, sağlam koruganlar şeklinde yapıyorlar ve bunların üzerine kuvvetli kuleler kuruyorlardı. Medine'nin bu şekil yapılarına "utum" deniyordu. O zamanın umumî barınakları da bu cinsten olup, 'utum'a nazaran daha sağlam kulelerden müteşekkil olmak üzere her kabilede birer ikişer tane bulunuyor, savaş veya kabileler arası kavgalarda kendilerini uzun müddet koruyabiliyorlardı. Bkz. Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara 1989, s. 96. Çağatay "Utum"u Medine halkının geneline kullanılan bir yapı olarak anlatmasına rağmen, Araplarda kale veya hisar inşa etme âdetinin olmadığı bilinir. "Asr-ı Saadet'de sur ve hisar gibi şeyler yoktu. Evs ve Hazrec kabilelerinin oturduğu Medine'de evler bir ipe dizilmiş tespih taneleri gibi uzun bir sıra halinde sıralanmıştı." Bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Mir'ât-ı Harameyn*, sadeleştiren Dr. Cihan Okuyucu, İstanbul 2000, s. 108.

“–Sen benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?” dedi. Hz. Peygamber:

“–Ben Allah’a ve peygamberlerine iman ettim” dedi. Nebî (s):

“–Sana ne gelir?” dedi. İbn Sayyâd:

“–Bana bir doğru söyleyen, bir de yalancı gelir” dedi. Nebî (s):

“–İş sana karıştırılmış” dedi. Sonra Hz. Peygamber:

“–Ben senin için bir giz sakladım” dedi. Onun için “O gün gök, açık bir şekilde görülen bir duman getirir”⁵⁴ ayetini saklamıştı. İbn Sayyâd:

“–O ed-Duh’tur” dedi. Nebî (s):

“–Defol! Haddini aşma!” dedi.

Ömer:

“–Ey Allah’ın elçisi! Bana izin ver, onun boynunu vurayım” dedi. Hz. Peygamber:

“–Bu çocuk eğer o ise, sen ona bulaşamazsın, eğer değilse onu öldürmek sana bir yarar sağlamaz” dedi.⁵⁵

D.c2. Muhammed b. El-Hasen b. Kuteybe > Harmele b. Yahya > İbn Vehb > Yunus > İbn Şihab > Sâlim b. Abdullah > İbn Ömer’den: Ömer, Resulullah ile birlikte, bir grup içinde İbn Sayyâd’ı (aramaya) çıktı. Onu Benu Mağale Kalesi tarafında oynarken buldular. İbn Sayyâd rüş çığına yaklaşmıştı. (Rivâyetin devamı D.c.1. ile – birkaç küçük farklılık olmakla birlikte– aynı.) Şihab dedi ki: Sâlim’in İbn Ömer’den şöyle dediğini duydum: Bundan sonra Resulullah Übey b. Ka’b ile birlikte, İbn Sayyâd’ın olduğu hurma ağaçlarına doğru gitti. Hurma ağaçlarının arasına girdiğinde Resulullah (s) hurma ağaçlarının gövdelerini kendine siper ederek gizlendi. İbn Sayyâd onu görmeksizin ondan bir şeyler duymak istiyordu. Resulullah onu katife örtü içinde, yatağında bir şeyler mırıldanırken gördü. İbn Sayyâd’ın annesi, hurma ağacının arkasına saklanan Resulullah’ı (s) gördü ve İbn Sayyâd’a seslendi. Resulullah (s): “Keşke onu (kendi haline) bıraksaydı” dedi. İbn Ömer dedi ki: Resulullah (s), insanlar arasında ayağa kalktı, Allah’a layık olduğu üzere hamd etti. Sonra Deccâl’i söyledi, dedi ki: Her peygamberin kendi toplumunu uyardığı şeyden ben de sizi uyarıyorum. Nuh (a.s.) da kavmini uarmıştı, fakat ben size, hiçbir pey-

⁵⁴ Duhân 44/10.

⁵⁵ Ma’mer, *el-Câmi’*, XI, 389; İbn Hanbel, X, s. 428, hds.no. 6360 (Ma’mer’in metninden ayrılan küçük farklılıklar vardır); Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV, s. 120, hds.no. 4329; Tirmizi, *Sünen*, IV, s. 519, hds.no. 2249; küçük farklılıkla birlikte Müslim, IV, s. 2244, hds.no. 2930. Ma’mer’in metni şöyledir:

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مر بابن صياد، في نفر من أصحابه، منهم عمر ابن الخطاب، وهو يلعب مع الغلمان عند أطم بيتي مغالة، وهو غلام، فلم يشعر حتى ضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم ظهره بيده فقال: أتشهد أني رسول الله؟ فنظر إليه ابن صياد، فقال: أشهد أنك رسول الأمين. قال ابن صياد للنبي صلى الله عليه وسلم: أتشهد أني رسول الله؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: آمنت بالله ورسوله، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: ما يأتيك؟ قال ابن صياد: يأتيني صادق وكاذب، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: خُليط عليك الأمر، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إني قد خيأت لك خبيثاً، وخياً له "يوم تأتي السماء بدخان مبين"، فقال ابن صياد: هو الدخ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: احسأ! فلم تعدو قدرك! فقال عمر: يا رسول الله! انذن لي فيه، فأضرب عتقه! فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن يك هو فلن تسلط عليه، وإن لا يكن هو، فلا خير لك في قتله.

gamberin toplumuna demediği şeyi diyorum: İyi öğrenin! O şaşırıdır; Allah ise, o asla şaşı değildir.⁵⁶

⁵⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, s. 187, hds.no. 6785. İbn Hibbân'ın metni şöyledir:

أخبرنا محمد بن الحسن بن قتيبة قال حدثنا حرملة بن يحيى قال حدثنا ابن وهب قال أخبرنا يونس عن ابن شهاب أن سالم بن عبد الله أخبره أن ابن عمر أخبره: أن عمر انطلق مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في رهط قبل بن صياد حتى وجدوه يلعب عند أطم بني مغالة وقد قارب ابن صياد يومئذ الحلم فلم يشعر حتى ضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم ظهره بيده ثم قال رسول الله لابن صياد: أتشهد أنني رسول الله؟ فقال ابن صياد: أتشهد أنني رسول الله؟ فرفضه رسول الله وقال: آمنت بالله ويرسوله ثم قال له رسول الله: ماذا ترى؟ قال ابن صياد: يأتيني صادق وكاذب، قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: خلط عليك الأمر ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: خبات لك خبا فقال ابن صياد: هو الدخ، فقال له رسول الله: احسأ فلن تعدو قدرك، فقال له عمر بن الخطاب: دعني يا رسول الله أضرب عنقه، فقال له رسول الله: إن أدركته فلن تسلط عليه وإن لم تدركه فلا خير لك في قتله. قال ابن شهاب قال سالم وسمعت بن عمر يقول: انطلق بعد ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بن كعب إلى النخل التي فيها ابن صياد حتى إذا دخل رسول الله النخل طفق يتقي بجذوع النخل وهو يحب أن يسمع من ابن صياد شيئا قبل أن يراه ابن صياد، فرآه رسول الله وهو مضطجع على فراش في قطيفة له فيها زمرة فرأت أم بن صياد رسول الله وهو يتقي بجذوع النخل فقالت لابن صياد فقال رسول الله لو تركته.

Ayrıca bkz. Buhârî, *Sahîh*, Cenâiz, 80.bab, II, s. 96. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا عبدان أخبرنا عبد الله عن يونس عن الزهري قال أخبرني سالم بن عبد الله أن بن عمر رضي الله عنهما أخبره أن عمر انطلق مع النبي صلى الله عليه وسلم في رهط قبل بن صياد حتى وجدوه يلعب مع الصبيان عند أطم بني مغالة وقد قارب بن صياد الخلم فلم يشعر حتى ضرب النبي صلى الله عليه وسلم بيده ثم قال لابن صياد: تشهد أنني رسول الله؟ فنظر إليه بن صياد فقال: أشهد أنك رسول الأمين، فقال ابن صياد للنبي صلى الله عليه وسلم: أتشهد أنني رسول الله؟ فرفضه وقال آمنت بالله ويرسله، فقال له: ماذا ترى؟ قال بن صياد: يأتيني صادق وكاذب، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: خلط عليك الأمر ثم قال له النبي صلى الله عليه وسلم: إني قد خبات لك خبيئا، فقال بن صياد: هو الدخ، فقال: احسأ فلن تعدو قدرك! فقال عمر رضي الله عنه: دعني يا رسول الله أضرب عنقه، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: إن يكن فلن تسلط عليه وإن لم يكن فلا خير لك في قتله. وقال سالم: سمعت بن عمر رضي الله عنهما يقول: انطلق بعد ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بن كعب إلى النخل التي فيها بن صياد وهو يتخيل أن يسمع من ابن صياد شيئا قبل أن يراه ابن صياد فرآه النبي صلى الله عليه وسلم وهو مضطجع يعني في قطيفة له فيها زمرة أو زمرة فرأت أم بن صياد رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يتقي بجذوع النخل فقالت لابن صياد: يا صايف، وهو اسم ابن صياد، هذا محمد صلى الله عليه وسلم فثار ابن صياد فقال النبي صلى الله عليه وسلم: لو تركته بين. وقال شعيب بن. وقال شعيب في حديثه فرفضه زمرة أو زمرة وقال عقيل: زمرة وقال معمر: زمرة.

Ayrıca bkz. *a.g.e.*, Cihâd, 178. bab. IV, s. 32. Cihâd'daki metin şöyledir:

حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا هشام أخبرنا معمر عن الزهري أخبرني سالم بن عبد الله عن بن عمر رضي الله عنهما أنه أخبره أن عمر انطلق في رهط من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم مع النبي صلى الله عليه وسلم قبل ابن صياد حتى وجدوه يلعب مع الغلمان عند أطم بني مغالة وقد قارب يومئذ ابن صياد يحتلم فلم يشعر حتى ضرب النبي صلى الله عليه وسلم ظهره بيده ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم: أتشهد أنني رسول الله؟ فنظر إليه ابن صياد فقال: أشهد أنك رسول الأمين فقال ابن صياد للنبي صلى الله عليه وسلم: أتشهد أنني رسول الله؟ قال له النبي صلى الله عليه وسلم: آمنت بالله ورسوله، قال النبي صلى الله عليه وسلم: ماذا ترى؟ قال ابن صياد يأتيني صادق وكاذب، قال النبي صلى الله عليه وسلم: خلط عليك الأمر، قال النبي صلى الله عليه وسلم: إني قد خبات لك خبيئا، قال ابن صياد: هو الدخ، قال النبي صلى الله عليه وسلم: احسأ فلن تعدو قدرك! قال عمر: يا رسول الله انذن لي فيه أضرب عنقه، قال النبي صلى الله عليه وسلم: إن يكن فلن تسلط عليه وإن لم يكن فلا خير لك في قتله.

Ayrıca bkz. *a.g.e.*, Edeb, 97. bab, VII, s. 113. Edeb'deki metin şöyledir:

حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال أخبرني سالم بن عبد الله أن عبد الله بن عمر أخبره ثم أن عمر بن الخطاب

D.c3. İbn Ömer'den: Resulullah (s) ve Übey b. Ka'b, bir gün, altında İbn Sayyâd'ın gölgelendiği hurma ağacına doğru gittiler. Ağaca vardıklarında, Resulullah (s) hurma ağacının gövdesinin arkasına saklanıp, İbn Sayyâd'ı gözlemeye başladı; ona görünmeksizin, ondan bir şeyler duymayı umuyordu. İbn Sayyâd, katife örtü içinde, yatağında yan üstü yatıyor ve bir şeyler mırıldanıyordu. Râvi dedi ki: İbn Sayyâd'ın annesi, Resulullah (s)'in hurma ağacının arkasına saklandığını gördü ve Ey Safi! – bu onun ismi idi– Muhammed burada!" dedi. Bunun üzerine o, sıçrayıp kalktı. Resulullah (s): "Eğer bıraksaydı, açıklardı" dedi.⁵⁷

D.c. rivâyetlerinde kurgu İbn Sayyâd'ın peygamberlik iddiasında olan Deccâl olduğu ve onun çeşitli kehanetleri olduğu üzerine yapılmıştır. Kurguya göre İbn Sayyâd peygamberliği ümmi olanlarla kitap ehli arasında bölüştürmekte, Hz. Muhammed'in ümmilerin peygamberi olduğunu kabul etmekte, bununla birlikte kendisinin de bir peygamber olduğunu iddia etmektedir. Buradaki rivâyetlerde, "ne görüyorsun" diyalogları yerine "sana ne gelir" diyalogu yer almakta, diyalogda verilen cevap b tipindeki cevaba benzerlik arz etmektedir.

D.c1.'de Hz. Peygamber'in yanında iki kişinin bulunduğu değil, bir gruptan söz edilmekte ve Ömer b. Hattab'ın adı özel olarak açıklanmaktadır. Grubun İbn Sayyâd ile karşılaşması tevafukendir. c.2. de ise Ömer b. Hattab'ın, Hz. Peygamber ve bir grup insanla İbn Sayyâd için yola çıktığı söylenmekte böylece İbn Sayyâd'ın peygamberlik iddiasında bulunduğu ve durumun anlaşılması için özel olarak harekete geçildiği belirtilmek istenmektedir.

D.c. rivâyetlerinde 'duh diyalogu' bulunmakta, kurgu sahibi, İbn Sayyâd'ın peygamberlik iddiasında bulunan bir Deccâl olduğuna inanmamızı sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü kurguya göre Hz. Peygamber onun durumunu açığa çıkarmak istemiş ve onun için bir imtihan sorusu hazırlamıştır. İbn Sayyâd doğru cevabı söylemek üzereyken Hz. Peygamber onu susturarak engellemiş-

انطلق مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في رهط من أصحابه قبيل ابن صياد حتى وجده يلعب مع الغلمان في أطم بني مغالة وقد قارب ابن صياد يومئذ الحلم، فلم يشعر حتى ضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم ظهره بيده ثم قال: أتشهد أني رسول الله؟ فنظر إليه فقال: أشهد أنك رسول الأمين ثم قال ابن صياد: أتشهد أني رسول الله؟ فزأه النبي صلى الله عليه وسلم ثم قال: أمنت بالله ورسله ثم قال لابن صياد: ماذا ترى؟ قال: يأتيني صادق وكاذب قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خُليطُ عليك الأمر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إني خبأت لك خبيثا قال: هو الدخ قال: أخسا فلن تعدو قدرك قال عمر: يا رسول الله أتأذن لي فيه أضرب عنقه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن يكن هو لا تُسلطُ عليه وإن لم يكن هو فلا خير لك في قتله.

⁵⁷ Ma'mer, *el-Câmi*, XI, 390, hds.no.20819.

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن غير واحد قال: قال ابن عمر: انطلق رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بن كعب يوما إلى النخل التي فيها ابن صياد، حتى إذا دخلا النخل طفق رسول الله صلى الله عليه وسلم يتقي بجذوع النخل وهو يختل ابن صياد أن يسمع من ابن صياد شيئا قبل أن يراه، وابن صياد مضطجع على فراشه في قטיפقة له فيها زمزمة، قال: فرأت أمه رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يتقي بجذوع النخل، فقالت: أي صاف – وهو اسمه – هذا محمد، فثار، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لو تركته بين.

tir.

Rivâyetlerden anlaşıldığına göre İbn Ömer, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğunda ısrarlıdır. Bu ısrarını D.c2. de, diyalogların peşi sıra anlatılan olaylardan anlamak mümkündür.

D.d. tipi rivâyetler:

D.d1. Abdullah > Ebû Abdillâh > Benû Hâşim'in mevlâsı Ebû Sa'îd > Mehdî b. İmrân el-Mâzî > Ebu't-Tufeyl. Ebu't-Tufeyl'den işittim; ona "Sen Resulullah'ı gördün mü?" diye soruldu. O:

- "Evet" dedi.

- "Onunla konuştun mu?" denildi. O şöyle dedi:

- "Hayır, fakat onu gördüm; o, yanında İbn Mes'ud ve bir grup insan olduğu halde şu şu mekâna gitti ve büyük, güzel bir eve⁵⁸ varıp:

- "Açın şu kapıyı" dedi. Kapı açıldı ve Nebi (s) içeri girdi; grup da onunla beraber içeri girdi. Baktılar ki evin ortasında katife örtü var. Hz. Peygamber:

- "Şu katifeyi kaldırın" dedi. Katifeyi kaldırdılar; baktılar ki katife altında şaşı bir oğlan var. Hz. Peygamber:

- "Çocuk! Kalk!" dedi. Bunun üzerine çocuk kalktı. Hz. Peygamber:

- "Çocuk, benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Çocuk:

- "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Hz. Peygamber:

- "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Çocuk:

- "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Hz. Peygamber iki kez:

- "Bunun şerrinden Allah'a sığınmın." dedi.⁵⁹

Bu rivâyette şahadet diyalogu çok farklı bir yapıda sunulmuştur. İbn Sayyâd sokakta çocuklar arasında değil, bir evde ve katife örtü altındadır. Tek diyalog vardır ve iki kez tekrarlamaktadır. Hz. Ömer'in adı geçmemekte, müdahalesinden söz edilmemektedir. Kurgu, İbn Sayyâd'la ilgili olmayıp Ebu't-Tufeyl'in sahâbi olduğu üzerinedir.

Aşağıdaki rivâyet yapısal olarak D.d1'e yakın olmakla birlikte içinde şahadet diyalogu bulunmamaktadır.

⁵⁸ 'Dârun-Kavrâ' (دار قوراء) terkibi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, s. 122.

⁵⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, XXXIX, s. 214, hds.no. 23796. Hadisin metni şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو سعيد مولى بني هاشم ثنا مهدي بن عمران المازني قال: سمعت أبا الطفيل، وسئل هل رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: نعم. قيل: فهل كلمته؟ قال: لا، ولكنني رأيته انطلق مكان كذا وكذا، ومعه عبد الله بن مسعود وأناس من أصحابه، حتى أتى داراً قوراء فقال: افتحوا هذا الباب ففتح ودخل النبي صلى الله عليه وسلم ودخلت معه، فإذا قطيفة في وسط البيت، فقال: ارفعوا هذه القطيفة، فرفعوا القطيفة، فإذا غلام أعورٌ تحت القطيفة قال: قم يا غلام، فقام الغلام، فقال: يا غلام، أتشهد أني رسول الله؟ قال الغلام: أتشهد أني رسول الله؟ قال: أتشهد أني رسول الله؟ قال: أتشهد أني رسول الله؟ قال الغلام: أتشهد أني رسول الله؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تعوذوا بالله من شر هذا، مرتين.

D.d. Zeyd b. Harise'den: Hz. Peygamber bazı ashabına: –“Kalk(ın)” dedi. Bunun üzerine Resulullah ve beraberinde ashâbı kalktı. Uzun bir sokakta, iki duvar arasında (bir yere) girdiler. Bir eve vardıklarında baktılar ki bir kadın oturuyor ve orada içi su dolu büyük bir kırba var. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

–“Kırbayı görüyorum ama onu taşıyanı göremiyorum” dedi. Kadın evin bir tarafındaki katıfeye işaret etti. Bunun üzerine katıfeye doğru gittiler ve onu açtılar. Baktılar ki altında bir insan var. Hz. Peygamber:

–“Pis surat” dedi.⁶⁰ İbn Sayyâd:

–“Ey Muhammed, bana neden kötü sözler söylüyorsun?” dedi. Hz. Peygamber ona:

–“Ben senin için bir giz sakladım, haber ver bakalım, o nedir?” dedi. Hz. Peygamber onun için Duhân Suresini içinde tutmuştu. O “Duh...” demeye kalmadan Hz. Peygamber:

–“Defol!”⁶¹ Ancak Allah'ın dediği olur.” dedi. Sonra oradan ayrıldı.⁶²

Rivâyetin sonuna düşülen not bazı hadis koleksiyoncularının, aynı kişiden aldıkları birbirine yakın bazı rivâyetleri, onlarda anlatılanlar farklı zamanlarda ve yerlerde geçmiş olsa da, birleştirdiklerini açık bir şekilde göstermektedir:

“Bu hadisin bir kısmını Ebu't-Tufeyl'in kendisi Hz. Peygamber'den rivâyet etti. Ve onu bu isnadla Zeyd b. Harise'den anlattı.”

D.e. tipi rivâyetler:

D.e. Abdullah > Ebû Abdillâh > Muhammed b. Sâbık > İbrahim b. Tahmân > Ebû'z-Zübeyr > Câbir b. Abdillâh'tan: “ Medine'deki Yahudilerden bir kadın, bir gözü kaymış, dışarı pörtlemiş bir çocuk doğurdu. Resulullah (s) onun Deccâl olmasından endişelendi. Onu, katife örtü altında mırıldanırken buldu. Annesi, birden ona bağırdı; “Ey Abdullâh! Bu, Ebu'l-Kâsım!... (Buraya) gelmiş” dedi ve ona Hz. Peygamber'i gösterdi. İbn Sayyâd katife örtüden çıktı. Resulullah (s): Ona ne oldu

⁶⁰ (شاء الوجه) aşâğılama ve kötöleme anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Ebû Ubeyde Kasım b. Sellâm, el-Herevî (v. 224/838), Garîbül-Hadîs (I-IV), thk. Muhammed Abdulmuîd Han, Beyrut 1976, I, s. 112; İbn Esîr, Mecdüddin Ebu's-Seadetî'l-Mübârek b. Muhammed (v. 544/606) *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs vel-eser* (I-V), thk. Mahmud Muhammed et-Tannahî, Tahir Ahmed ez-Zâvî, Kahire 1965, II, s. 511.

⁶¹ Buradaki kelimedede sonda hemze yerine he harfi vardır. (اخره)

⁶² Bezzar, *Müsned*, IV, 168. hds.no: 1334; Bazı farklılıklar için ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, V, s. 88, hds.no. 4666. Bezzar'ın metni şöyledir:

حدثنا محمد بن عامر الأنطاكي قال: نا يحيى بن محمد بن سابق قال: نا زيد بن الحسن بن فرات القزاز عن أبيه عن جده فرات القزاز عن أبي الطفيل عامر بن وائلة عن زيد بن حارثة قال النبي لبعض أصحابه: انطلق فانطلق رسول الله وأصحابه معه حتى دخلوا بين حائطين في زقاق طويل فلما انتهوا إلى الدار إذا امرأة قاعدة وإذا قرية عظيمة ملىء ماء فقال النبي أرى قرية ولا أرى حاملها فأشارت المرأة إلى قطيفة، في ناحية الدار فقاموا إلى القطيفة فكشفوها فإذا تحتها إنسان فرجع رأسه فقال النبي شاء الوجه فقال: يا محمد لم تفحش علي؟ فقال له النبي: إني قد خيبت لك خيبتاً فأخبرني ما هو؟ وكان النبي قد خيأ له سورة الدخان فقال: الدخ، فقال: اخره ما شاء الله كان ثم انصرف. وهذا الحديث قد روى بعضه أبو الطفيل نفسه عن النبي وذكره بهذا الإسناد عن زيد بن حارثة.

sanki... Allah onun canını alsın! Eğer onu bıraksaydı mutlaka açığa çıkmıştı. Sonra şöyle dedi: "Ey İbn Sâid, ne görürsün?" İbn Sayyâd: "Hak görürüm, batıl görürüm; suyun üzerinde taht görürüm" dedi. Râvi dedi ki: Onun durumu Resulullah'a (s) karışık geldi. Resulullah (s): "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. İbn Sayyâd: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. Resulullah (s): Ben Allah'a ve peygamberlerine iman ettim" dedi. Sonra çıktı, onu terk etti. Sonra ona bir kez daha geldi. Onu, ona ait hurma ağaçlarının arasında mırıldanırken buldu. Annesi ona bağırdı; "Ey Abdullah! Bu, Ebu'l-Kâsım!... (Buraya) gelmiş" dedi. Resulullah (s) "Ona ne oldu sanki... Allah onun canını alsın! Eğer onu bıraksaydı mutlaka açığa çıkmıştı. Râvi dedi ki: Resulullah (s) onun söylediklerinden bir şeyler duymayı ve onun o (Deccâl) olup olmadığını bilmeyi çok istiyordu. Resulullah (s): "Ey İbn Sâid, ne görürsün?" dedi. İbn Sayyâd: "Hak görürüm, batıl görürüm; suyun üzerinde taht görürüm" dedi. Resulullah (s): "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. İbn Sayyâd: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. Resulullah (s): Ben Allah'a ve peygamberlerine iman ettim" dedi. Onun durumu Resulullah'a (s) karışık geldi. Sonra çıktı, onu terk etti. Sonra üçüncü veya dördüncü kez yine geldi, bu defa yanında Ebû Bekir ve Ömer b. Hattab'ın da içinde olduğu muhacir ve ensardan bir grup vardı. Ben de onlarla birlikteydim. Resulullah (s) acele edip önümüze geçti. İbn Sayyâd'ın sözlerinden bir şeyler duymak istiyordu. İbn Sayyâd'ın annesi önce davranıp "Ey Abdullah! Bu, Ebu'l-Kâsım!... (Buraya) gelmiş" dedi. Resulullah (s) Ona ne oldu sanki... Allah onun canını alsın! Eğer onu bıraksaydı mutlaka açığa çıkmıştı. Sonra şöyle dedi: "Ey İbn Sâid, ne görürsün?" İbn Sayyâd: "Hak görürüm, batıl görürüm; suyun üzerinde taht görürüm" dedi. Resulullah (s): "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. İbn Sayyâd: "Asıl sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" dedi. Resulullah (s): Ben Allah'a ve peygamberlerine iman ettim" dedi. (Onun durumu) ona karışık geldi. Resulullah (s) ona: "Ey İbn Sâid, Biz sanâ bir giz sakladık; o nedir" dedi. O: "ed-Duh, ed-duh" dedi. Resulullah (s) ona: "Defol! Had-dini aşma!" dedi. Ömer b. Hattab: "Bana izin ver onu öldüreyim Ey Allah'ın elçisi!" dedi. Resulullah (s) şöyle dedi: "Eğer o, o ise, sen onun sahibini değilsin, onun sahibi İsâ b. Meryem'dir. Eğer değilse antlaşma yapılmış topluluktan birini öldürmen (doğru) olmaz. (Râvi) dedi ki: "Resulullah (s) onun Deccâl olabileceği kuşkusunu hep taşıdı."⁶³

Bu rivâyette kurgu Hz. Peygamber'in İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğu kuşkusunu hep taşıdığı ve onu çeşitli defalar kontrol ve imtihan ettiği üzerine yapılmıştır. Diğer rivâyetlerde Hz. Peygamber'in dilinden ve İbn Sayyâd'a hitaben "Durum sana karışmış" ifadesinin bu rivâyette Hz. Peygamber'in durumunu hikâyeyle ve İbn Sayyâd'ı kastederek, "Onun durumu ona (Hz. Peygamber'e) karışık geldi" biçimine çevrilmesi, rivâyetlerin kurgular doğrultusunda nasıl evrildiğini gösteren ilginç bir örnektir.

D.e. rivâyetinde anlatılan birçok rivâyet bir araya getirilmeye ve aralarında bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Yer yer tekerlemeye benzeyen ifadelerin yer aldığı rivâyetin üslubu kısca anlatmaktan hoşlanan vaizlerin üslubuna benzemektedir. Diğer ilgili rivâyetlerde bulunmayan, gerçek Deccâl'in kimin

⁶³ İbn Hanbel, *Müsned*, XXIII, s. 213, hds.no. 14955.

tarafından öldürüleceği, İbn Sayyâd'ın Deccâl olmaması durumunda onun öldürülmesinin neden doğru olmadığı gibi merak edilen ayrıntılara yer verilmiş olması bu rivâyetin diğerlerinden daha sonraki bir zamana ait olduğunu göstermektedir. Şahadet diyalogu iki kere geçmekte bunların farklı zamanlarda olduğu anlatılmaktadır.

D.f. tipi rivâyetler:

D.f. Hakem b. Musa > Abbad b. Abbad > Hişam b. Urve > Urve'den: Resulullah (s) İbn Sayyâd (hakkında söylenenleri) duyunca ashabıyla ona (doğru gitmek için) kalktı. Ashabına: "Ben onun için bir giz sakladım; onun için Duhân Suresini sakladım" dedi. Râvi dedi ki: Onu annesine sordu. Annesi, onun (dışarıda) oynadığını söyledi ve dedi ki: "Ben onu, şaşı gözlü ve sünnetli olarak doğurdum". Râvi dedi ki: (Çocuk) çağırıldı. Resulullah (s) ona: "Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Râvi dedi ki: İbn Sayyâd: "Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s): "Ben Allah'a ve peygamberlerine iman ettim" dedi. Sonra Resulullah (s) şöyle dedi: "Sen benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" İbn Sayyâd daha önceki sözünü karşılık verdi. Râvi dedi ki: Resulullah (s) ona: "Ben senin için bir giz saklamıştım, o nedir?" dedi. O: "Duh..." dedi. Resulullah (s): "Defol!" dedi. Sonra Resulullah (s): "Bak! Ne görüyorsun?" dedi. O: "Su üzerinde yoğun toz bulutu ve taht görüyorum" dedi. Resulullah (s): "Ona karışmış" dedi. Râvi dedi ki: Bunun üzerine Ömer: Ben onu öldürmez miyim, Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Resulullah (s): "Hayır! Eğer o Deccâl ise onu öldürmeye güç yetiremezsin; eğer Deccâl değilse onu öldürmek helal olmaz" dedi.⁶⁴

Buradaki kurguya göre, İbn Sayyâd hakkında söylentiler çoğalınca Hz. Peygamber de onun durumunu merak edip ashabından birkaç kişiyle onu görmeye gitmiş, yola çıkmadan önce de Hz. Peygamber, niyetinde Duhan Suresini tutmuş, bunu da ashabına bildirmiş. Rivâyette İbn Sayyâd'ın kaldığı ev ve onun annesi hakkında ayrıntı bulunmamaktadır. Annesi, oğlunun şaşı ve sünnetli olarak doğduğunu detay olarak belirtmiştir. 'Şahadet eder misin' diyalogu birinci sırada yer almış ve iki kez tekrarlanmıştır. Daha sonra 'Senin için bir giz sakladım' diyalogu gelmektedir. Resulullah'ın İbn Sayyâd'ın sözünü kesmesinin peşi sıra 'Ne görüyorsun' diyalogu gelmektedir. Finalde ise Hz.

⁶⁴ el-Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman (807/1405), *Buğyetü'l-bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris* (I-II), thk. Hüseyin Ahmed Salih Bâkirî, Medine 1992. II, s. 782, hds.no. 787.

حدثنا الحكم بن موسى ثنا عباد بن عباد عن هشام بن عروة عن أبيه قال: لما سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يابن صياد قام إليه في أصحابه وقال لهم: اني اخيبي له خبيثا واني اخيبي له سورة الدخان قال: فسأل عنه أمه فقالت: هو يلعب قالت: ولدته أعور مختونا قال: فدعي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اتشهد اني رسول الله؟ فقال له: اتشهد اني رسول الله؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: آمنت بالله ورسله قال: قال: اتشهد اني رسول الله؟ قال: فرد عليه مثل قوله قال: فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد خبأت لك خبيثا فما هو؟ قال: دخ! قال: اخسأ! فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: انظر ما ترى؟ قال أرى عصارا وعرشا على الماء قال: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لبس عليه. قال: فقال عمر: ألا أقتله يا رسول الله؟ قال: لا إن يكن الدجال فلا تسلط على قتله، وإن لا يكن الدجال فلا يحل قتله.

Ömer'in onu öldürmek istemesi ve Hz. Peygamber'in ona engel olması yer almaktadır.

Bütün bu haberlerin kök rivâyeti, öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber'in, eliyle İbn Sayyâd'ın sırtına vurarak iltifat edip, "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" diye sorması, onun da, -çocukların genelde yaptıkları gibi- kendisine sorulan soruyu, karşısındakini taklit ederek, tekrarlamasıdır. Belli ki, Hz. Peygamber, çocuğun, şımarıklığa kaçan karşılığını tasvip etmemiş ve onun nasıl söylemesi gerektiğini öğretmek istercesine "Ben Allah'a ve peygamberlerine iman ettim" demiştir. Bundan sonraki haberler, bu konuyla ilgili akıl yürütmelerin, tahminlerin ve senaryoların haberleşmiş şekli gibidir. Kurgulama şöyle yapılmış olabilir: Hz. Peygamber ona doğrudan "Sen yalancının birisin" demediğine göre, onun bir kâhin olduğunu düşünüyordu. Kâhinler, her zaman olmasa da bazen doğruyu tutturalabilirler. Öyleyse İbn Sayyâd'ın bazısı doğru, bazısı yalancı olan habercileri vardı." Kurgulama şöyle devam etmiş olmalı: "İbn Sayyâd'ın Hz. Peygamber'e cevabı, oldukça iddialı ve küstahça, kendisi, açıkça nübüvvet iddiasında. Bu durumda, o neden öldürülmedi? (Nitekim bu soru, hadis şarihleri tarafından cevaplanmaya çalışılmıştır.) Hayal gücü, bu soruyu şöyle cevaplamıştır: Aslında orada bulunan Hz. Ömer, onu öldürmek istemiştir ama Hz. Peygamber izin vermemiştir. Çünkü eğer o, gerçekten Deccâl ise, onun ölümü Hz. İsa eliyle olacaktır." Bütün bu kurgulamalar, sahabe döneminden itibaren sarmalanarak büyümüş, boşlukta kalan noktalar, akıl yürütmeler ve varsayımlarla kapatılarak rivâyetler genişlemiş, takdiri cümleler zamanla, gerçekten yaşanmış olayların hikâyesi biçimine dönüşmüştür. Halk, kurgusal olanı hakikat görmeye her zaman meyilli olmuştur.

Kalıp anlatımların, çeşitli rivâyet kayıtlarında farklı bağlamlarda değişik kombinasyonlar içinde yer alması, ilk hadis metinlerinin, koleksiyoncuların kendi görüşlerine ve kurgusal yeteneklerine bağlı olarak birleştirildiğini, ayrıca boşlukta kalan noktaların şu veya bu şekilde giderilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Farklı bileşimler içinde yer alan diyaloglardan biri de "Sana ne gelir" veya "Ne görüyorsun" sorusuyla başlayan konuşmadır.

3.2. "Sana Ne Gelir?"

Ma'mer'in el-Câmi'i'deki rivâyette Hz. Peygamber'in "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin" diyalogundan sonra aşağıdaki kısım yer almıştır:

Nebi (s):

"-Sana ne gelir?" dedi. İbn Sayyâd:

"-Bana bir doğru söyleyen, bir de yalancı gelir" dedi. Nebi (s):

“-İş sana karıştırılmış” dedi.⁶⁵

Bu diyalog, bu haliyle yalnızca D.c₁ tipi rivâyetlerde bulunmaktadır.

3.3. “Ne Görüyorsun?”

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde, “ne görüyorsun” kısmı müstakil olarak kaydedilmiştir:

Affân > Hammâd b. Seleme > Ali b. Zeyd > Ebû Nadra > Ebû Sa'îd el-Hudrî'den: Resulullah (s), İbn Sayyâd'a: “Ne görüyorsun?” dedi. O: “Deniz üzerinde bir taht ve etrafında yılanlar görüyorum” dedi. Resulullah (s): Bu İblis'in tahtıdır dedi.⁶⁶

“Ne görüyorsun” kalıp ifadesi Hz. Muhammed (s)'e ilk vahiy geldikten sonra, olayı anlatmak üzere Hz. Hatice'yle birlikte gittikleri Varaka b. Nevfel tarafından da kullanılmıştır:

Varaka b. Nevfel dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu, ne görüyorsun? Resulullah (s) gördüğü şeyin haberini söyledi. Varaka ona şöyle dedi: “Bu, Musa'ya inen Namus'tur.⁶⁷

Hz. Peygamber ile İbn Sayyâd arasında geçen diyalogda, D.b. tipi rivâyetlerde “ne görüyorsun” sorusu iki kez tekrarlanmakta, birincinin cevap kısmında, yalnızca “deniz üzerinde taht” ifadesi yer almakta; “ve etrafında yılanlar” ifadesi bulunmamaktadır. İkincinin cevap kısmında ise “iki doğru söyleyen ve iki yalan söyleyen” ifadesi bulunmaktadır.

D.c₂. tipi rivâyetlerde “ne görüyorsun” kısmından sonra, D.c₁. deki cevap “bana bir doğru söyleyen, bir de yalancı gelir” ifadesi yer almaktadır.

D.e. tipi rivâyette ise “ne görüyorsun” kısmından sonra “hak görürüm, batıl görürüm, suyun üzerinde taht görürüm” ifadesi yer alır ve soru cevap kısmı üç kez tekrarlanır.

D.f. tipi rivâyette diğerlerinden farklı olarak ‘Ne görüyorsun’ cümlesinden önce ‘Bak’ emri vardır. İbn Sayyâd'ın cevabında da farklılık vardır. O, “Su üzerinde yoğun toz bulutu ve taht görüyorum” demiş, Hz. Peygamber de “Ona

⁶⁵ Ma'amer, *el-Câmi'*, XI, 389; İbn Hanbel, X, s. 428, hds.no. 6360.

⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XV, s. 160, hds.no. 19375; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, s. 424, hds.no. 1222; s. 485, hds.no. 1316; İbn Hanbel, *Müsned*, XVIII, s. 175, hds.no. 11629. Bu son kaynaktaki rivâyetin sonu şöyle bitiyor: “O İblis'in tahtını görüyor.”. Bir rivâyette cümle şöyledir: “Deniz üzerinde bir taht ve etrafında balıklar..” Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, s. 4, hds.no. İbn Ebî Şeybe'nin metni şöyledir:

حدثنا عثمان قال حدثنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن أبي نضرة عن أبي سعيد أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لابن صياد: ما ترى؟ قال: أرى عرشا على البحر وحوله الحيات، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ذلك عرش إبليس.

⁶⁷ Buhârî, *Bed'ül-Vahy*, I, I, s. 3, hds.no. 3; Müslim, I, s. 141. Buhârî'nin metni şöyledir:

فقال له ورقة: يا ابن أخي ماذا ترى؟ فأخبره رسول الله صلى الله عليه وسلم خيرا رأى فقال له ورقة: هذا الناموس...

karışmış” cevabını vermiştir. Buradaki rivâyette ‘Şeytanın tahtı’ veya ‘doğru söyleyen, yalan söyleyen’ ifadeleri bulunmamaktadır.

“Sana ne gelir” ve “Ne görüyorsun” diyaloglarında kurgu İbn Sayyâd’ın, onun iddia ettiği gibi bir peygamber değil, peygamberlik iddiasında olan bir kâhin olduğunu gösterme üzerinedir. İslâm inancının kâhinler hakkındaki yaygın görüşü, onların doğru ile yalanı birbirine karıştırdıkları ve amaçlarının insanları kandırarak yanlış yola yönlendirmek olduğu şeklindedir.⁶⁸ İbn Sayyâd’ın suyun üzerinde taht gördüğü iddiası, onun peygamber olduğu iddiasına karşılık gelmektedir. Çünkü “Su üzerinde taht” Kur’an’da yerin ve göklerin yaratılmasıyla ilgili bir ayette Allah’a nisbet edildiği⁶⁹ gibi, onu gördüğünü iddia etmek gerçekte peygamber olduğunu iddia etmek olarak anlaşılabilir. Kurguya göre Hz. Peygamber, İbn Sayyâd’a, gördüğü şeyin şeytanın tahtından başka bir şey olmadığını söyleyerek onu reddetmiş böylece onun yalancılığı meydana çıkmıştır.

Bununla birlikte birkaç rivâyette “Şeytanın tahtı”, bir imge olarak çeşitli şekillerde vasıflandırılmış, ayrı bir sarmal olarak büyümüştür.

Osman b. Ebî Şeybe > İshak b. İbrahim > Cerîr > A’meş > Ebû Süfyân > Câbir’den: Nebi (s)’i şöyle derken duydum: İblis’in arşı su üzerindedir. Askerlerini insanları fitneye düşürmek için gönderir. Onun yanında en büyük (en değerli) olan, fitnessi en büyük olanıdır.⁷⁰

Ebû Kürayb Muhammed el-Âlâ ve İshak b. İbrahim –lafız Ebû Kürayb’a aittir– > Ebû Muâviye > el-A’meş > Ebû Süfyân > Câbir: Resulullah (s) şöyle dedi: “İblis tahtını suyun üzerine koyar, sonra askerlerini gönderir. Makam yönünden onların şeytana en çok yakın olanı fitnessi en büyük olanıdır. Onlardan biri gelir ve şunu bunu yaptım, der; şeytan ona hiçbir şey yapmamışsın, der. Sonra onlardan biri gelir ve der ki: “Ben hiç boş durmadım, karı ile kocanın arasını ayırdım”. Râvi dedi ki: Şeytan onu kendine yaklaştırır ve “Dediğin şey ne güzeldi” der. Râvi dedi ki: Böylece onu tutar; yanından ayırmaz.”⁷¹

⁶⁸ Krş. İlyas Çelebi, “Kâhin-Kelâm”, *DİA*, XXIV, s. 171-172.

⁶⁹ Hud, 11/7. “O, (...) Arş’i su üzerindeyken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır.”

⁷⁰ Müslim, IV, s. 2167, hds.no. 2813; İbn Hanbel, XXII, s. 419, hds.no. 14554; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, s. 420, hds.no. 1909. Müslim’in metni şöyledir:

حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم قال إسحاق أخبرنا وقال عثمان حدثنا جرير عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: إن عرش إبليس على البحر فيبعث سراياه يفتنون الناس فأعظمه عنده أعظمه فتنه.

⁷¹ Müslim, IV, s. 2167, hds.no. 2813.

حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء وإسحاق بن إبراهيم واللفظ لأبي كريب قال أخبرنا أبو معاوية حدثنا الأعمش عن أبي سفيان عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم إن إبليس يضع عرشه على الماء ثم يبعث سراياه فأدناهم منه منزلة أعظمهم فتنة يجيء أحدهم فيقول فعلت كذا وكذا فيقول ما صنعت شيئا قال ثم يجيء أحدهم فيقول ما تركته حتى فرقت بينه وبين امرأته قال فدينه منه ويقول نعم أنت قال قال فيلتزمه

Yukarıda yer alan sarmal “İblis’in tahtı” imgesinden büyüyerek gelişmiştir.

Kâhinlerin yalancılığı konusunda sürekli tekrarlanan bir itiraz vardır: “Ama kâhinlerin sözleri bazen gerçekleşmektedir.”⁷² Bu durum da “bir doğru söyleyen, bir yalan söyleyen haberciler” açıklamasıyla kurgudaki İbn Sayyâd’ın kâhin olduğu kararı sonuca bağlanmıştır.

3.4. “İş Sana Karışmış”

Diyaloglarda dikkat çeken bir başka ifade, “İş sana karışmış” cümlesidir. Rivâyetlerdeki kurguya göre, buradaki söz konusu cümle şekil ve mana kazanmaktadır.

D.c. tipi rivâyetlerdeki diyalogda söz konusu cümlenin anlamı “İş sana karışmış”⁷³ şeklinde olup İbn Sayyâd’ın “Bana bir doğru, bir yalan söyleyen gelir” cümlesinden sonra Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. Bu tür rivâyetlerde kurgu, İbn Sayyâd’ın doğruyu yanlış birbirine karıştıran kâhin tipli biri olduğudur.

İbn Hibban’daki rivâyet⁷⁴ dışında D.b. ve D.f. tipi rivâyetlerdeki diyalogda cümle “Ona karışmış”⁷⁵ şeklindedir. Bu cümle D.b. tipi rivâyetlerde İbn Sayyâd’ın “Bana iki doğru söyleyen ve bir yalan söyleyen veya iki yalan söyleyen bir doğru söyleyen gelir” cümlesinden sonra, D.f. tipi rivâyette ise İbn Sayyâd’ın “Suyun üzerinde yoğun toz bulutu ve taht görürüm” cevabından sonra Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. Bu tür rivâyetlerdeki kurgu D.c. tipi rivâyetlerle aynıdır. İbn Hibban’daki rivâyette ise cümle: “Onun nefsi bana karışık geldi”⁷⁶ şeklinde olup, D.e. tipi rivâyetle paraleldir.

D.e. tipi rivâyetteki diyalogda cümle, D.b. tipi rivâyetlerdekiyle aynıdır ama kurgu tamamen farklı olduğu için anlam: “İbn Sayyâd’ın durumu Resulullah’a karışık geldi” manasındadır. Bu rivâyette cümle, üç ayrı zamanda geçen diyaloglarda tekrarlanmaktadır. Buradaki kurgu, İbn Sayyâd’ın sıra dışı, gizemli bir hâli olduğu, onun beklenen Deccâl olabileceği, bu nedenle Hz. Peygamber’in onun durumunu anlamaya çalıştığı şeklindedir.

D.a. ve D.d. tipi rivâyetlerde “İş sana karışmış” veya buna benzer bir ifade geçmemektedir.

3.5. “Senin İçin Bir Giz Sakladım”

⁷² Kâhinlerin bir doğru söze pek çok yalan karıştırdıklarıyla ilgili bilgi ve haberler için bkz. Çelebi, Kâhin, a.g.m.

⁷³ Cümle şöyledir: فقال النبي صلى الله عليه وسلم: خلط عليك الأمر (Bazılarında ‘aleyke’ yerine ‘leke’).

⁷⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, s. 187, hds.no. 6784.

⁷⁵ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس عليه

⁷⁶ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس علي نفسه

H.z. Peygamber'in İbn Sayyâd için bir giz saklaması, Ma'mer'in el-Câmi'indeki başka bir rivâyette müstakil olarak anlatılır ve bu haberin sonu başka bir şekilde nihayetlenir:

D.g. "Abdurrezzak > Ma'mer > Zührî > Sinan b. Ebi Sinan > Hüseyin b. Ali'den: Nebi (s), İbn Sayyâd için bir giz hazırladı ve ona, onun için gizlediği şeyin ne olduğunu sordu. O: "ed-Duh" dedi. Bunun üzerine H.z. Peygamber: "Defol, haddini aşma!" dedi. O, dönüp gittikten sonra Nebi (s) ashabına, "O, ne demişti?" dedi. Bazıları "ed-Duh", bazıları "bilakis Rih dedi" dediler. Nebi (s): Ben aranızdayken bile ihtilaf ettiniz, benden sonra daha çok ihtilaf edeceksiniz" dedi.⁷⁷

Müslim'deki bir rivâyette de bu diyalog müstakil bir halde olup, baş tarafı diğer rivâyetlerde olduğu gibi H.z. Peygamber'in Medine sokaklarının birinde İbn Sayyâd'la karşılaşmasıyla başlamaktadır.

D.h₁. Muhammed b. Abdullah b. Numeyr , İshak b. İbrahim ve Ebû Kureyb -lafız Ebû Kureyb'e aittir- > İbn Numeyr > Ebû Muâviye > el-A'meş > Şakîk > Abdullâh'tân: Biz, Resulullah (s) ile birlikte yürüyorduk. Derken İbn Sayyâd'a rastladık...⁷⁸

Buhârî'deki bir rivâyet de aynı şekilde müstakildir ve haber İbn Abbas'dan rivâyet edilmektedir:

D.h₂. Ebu'l-Velîd > Selm b. Zerîr > Ebû Recâ' > İbn Abbas: Resulullah (s), İbn Sayyâd'a: "Ben senin için bir giz sakladım, o nedir?" dedi. O: "ed-Duh" dedi. Resulullah (s): "Defol!" dedi.⁷⁹

D.a, D.b. ve D.d. tipi rivâyetlerde giz saklama diyalogu bulunmamaktadır. D.c. ve D.e. tipi rivâyetlerde "Sana ne gelir" veya "Ne görüyorsun" diyalogundan sonra gelmekte, giz saklama diyalogundan sonra ise H.z. Ömer'in İbn Sayyâd'ı öldürmek istemesi olayı takip etmektedir.

D.c.₁. ve D.e. tipi rivâyetlerde H.z. Peygamber'in ne sakladığı, "Onun için 'O

⁷⁷ Ma'mer, *el-Câmi'*, XI, s. 89.

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سنان بن أبي سنان أنه سمع حسين بن علي يحدث أن النبي صلى الله عليه وسلم خياً لابن صياد دخانا فسأله عما خياً له فقال دخ فقال احسأ فلن تعدو قدرك أجدك فلما ولي قال النبي صلى الله عليه وسلم ما قال فقال بعضهم دخ وقال بعضهم بل قال ربح فقال النبي صلى الله عليه وسلم قد اختلفتم وأنا بين أظهركم وأنتم بعدي أشد اختلافاً.

⁷⁸ Müslim, IV, s. 2240, hds.no. 2924.

حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وإسحاق بن إبراهيم وأبو كريب واللفظ لأبي كريب قال بن نمير حدثنا وقال الآخرون أخبرنا أبو معاوية حدثنا الأعمش عن شقيق عن عبد الله قال: كنا نمشي مع النبي صلى الله عليه وسلم فمر بابن صياد فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد خبات لك خبيثاً، فقال: دخ! فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: احسأ فلن تعدو قدرك! فقال عمر: يا رسول الله دعني فاضرب عنقه، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: دعه فإن يكن الذي تخاف لن تستطيع قتله.

⁷⁹ Buhârî, Edeb, 97, VII, s. 113; Mehmed Sofuoğlu, *Sahîhi Buhârî ve Tercemesi (I-XVII)*, İstanbul 1989, XIII, s. 6131. Buradaki metin şöyledir:

حدثنا أبو الوليد حدثنا سلم بن زرير سمعت أبا رجاء سمعت بن عباس رضي الله عنهما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لابن صائد: قد خبات لك خبيثاً فما هو؟ قال: الدخ قال: احسأ!

gün gök, açık bir şekilde görülen bir duman getirir⁸⁰ (ayetini) saklamıştı” şeklinde belirtilirken, D.c₂ tipi rivâyetlerde bu açıklama bulunmamaktadır. D.e. tipi rivâyette, muhatabın ismi söylenerek “Ey İbn Sâid, biz senin için bir giz sakladık” şeklinde çoğul özne kullanılmıştır.

D.f. tipi rivâyette ise Hz. Peygamber’in Duhân Suresini giz olarak tuttuğu ve bunu, İbn Sayyâd’la buluşmasından önce ashabına bildirdiği anlatılmaktadır. Giz saklama diyalogu bu rivâyette, diğerlerinin aksine ‘Ne görüyorsun’ diyalogundan önce yer almaktadır.

Giz saklamanın, kâhinlerin gâipten verdiği haberlerde ne derece doğru sözlü olduklarını ölçmek için kullanılan bir yöntem olduğu anlaşılıyor. Cahiliye döneminde Hind b. Utbe hakkında anlatılan bir rivâyette, onun adının zina dedikodularına karıştığı, gerçeği ortaya çıkarmak için Hind ve onun babasının, bir grup içinde Yemen kâhinlerinden birine gittiği anlatılmaktadır. Rivâyetteki bazı ayrıntılar ve diyaloglar ilginçtir.

—“Babası Hind’e dedi: Ey kızcağzım, insanlar senin hakkında dedikoduyu çoğalttı. Bana durumunu açıkla. Eğer dedikoduların aslı varsa bir plan yapıp adamı öldüreyim ve Fakih’i (dedikoduyu çıkaran kişiyi) senden ayırayım. Eğer yalansa bazı Yemen kâhinlerine danışayım, (muhakeme olalım).

Hind kendisinin doğru söylediğine yemin eder. Utbe, Fakih’e giderek, kızına iftira attığını söyler ve Yemen kâhinlerinden biri önünde muhakeme olmaya çağırır. Utbe, Abdi Menaf’tan bir grupla, Fakih, Benû Mahzûm’dan bir grupla ve Hind yanındaki kadınlarla Yemen’e giderler. Oraya vardıklarında Hind, beti benzi atmış bir haldedir. Babası onun yüzüne bakıp halini sorar; itiraf edeceği bir şey varsa, insanlara rezil olmadan söylemesini ister. Hind ona yemin ederek kendisinin doğru söylediğini, fakat kendilerini kimi zaman doğru, kimi zaman yalan söyleyen bir kimsenin yanına getirdiğini, onun yanlış bir şey söyleyip kendisini Arapların diline düşürmesinden korktuğunu söyler. Babası ona merak etmemesini, muhakeme olmadan önce kâhini sınavacağını söyler. Sonra bir buğday tanesi alarak onu saklar. Sabah olunca kâhine giderler. Utbe, ona şöyle der:

“Biz sana bir iş için geldik. Ben seni sınamak için, bir giz tuttum, bak, o neymiş?”

Kâhin ona buğday tanesini ve sakladığı yeri, sanki kendi saklamış gibi, ayrıntısıyla bildirir.⁸¹

Bu haberde, Utbe’nin “Seni sınamak için bir giz sakladım; bak, o neymiş?” cümlesi, Hz. Peygamber’in İbn Sayyâd’a söylediği cümleye çok benzemektedir. Ayrıca kâhine grup halinde gitme, kâhinlerin bazen doğru, bazen yalan söylemelerinin vurgulanması, müşterektir. Hind ile ilgili rivâyetin söylenti olma

⁸⁰ Duhân 44/10.

⁸¹ *Mecma’u’z-zevâid*, IX, s. 264-265.

ihtimali yüksek olmakla birlikte, İslâm'ın ilk dönemlerinde Arapların kâhinlerle ilgili bazı görüşlerini ve bu konudaki bazı adetlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Ebû Zer'den gelen rivâyette, yalnız Duhân Suresi değil, onunla birlikte koyun etinden kemikli bir parçanın da saklanmış olduğu belirtilmektedir.⁸²

“Senin için bir giz sakladım” diyalogunun önemli kalıp ifadelerinden biri de “-Defol! Haddini aşma!”⁸³ cümlesidir.⁸⁴ Bu söz, “Senin için bir giz sakladım” diyalogunun sonunda Hz. Peygamber tarafından söylenmektedir.

Yukarıda geçen Ma'mer'in rivâyetinde şöyle bir ifade bulunmaktadır:

“-Ben senin için bir giz sakladım” dedi. Onun için “O gün gök, açık bir şekilde görülen bir duman getirir” ayetini⁸⁵ saklamıştı. İbn Sayyâd:

“-O ed-Duh'tur” dedi. Nebî (s):

“-Defol! Haddini aşma!” dedi.⁸⁶

Buradaki “-Defol! Haddini aşma!” ifadesi, aynı diziliş haliyle konumuzla ilgili başka bir rivâyette de geçmektedir:

...Sonra İbn Ömer, eliyle onun gözüne dokundu. (Râvi dedi ki:) Bunun üzerine üç kez yüksek sesle öyle bağırdı ki, Yahudiler, benim elimle İbn Sayyâd'ın göğsüne vurduğumu sandılar. İbn Ömer dedi ki: “-Defol! Haddini aşma!” İbn Sayyâd: “-Yemin ederim, haddimi aşmıyorum.” dedi.⁸⁷

Görüldüğü gibi, burada da rivâyet parçacıkları, değişik rivâyetler arasında yer değiştirmektedir.

3.6. “İzin Ver Onu Öldüreyim”

Hiz. Peygamber ile İbn Sayyâd arasında geçen diyalogun sonu D.a. D.c. D.e. ve D.f. tipi rivâyetlerde, araya Hz. Ömer'in girerek, İbn Sayyâd'ı öldürmek istemesi sahnesi girmektedir. D.a. tipi rivâyetlerde Hz. Ömer'in sözü “şahadet

⁸² İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, s. 492, hds.no. 37485; İbn Hanbel, XXXV, s. 246, hds.no. 21319.

⁸³ İfade şöyledir: (إحسأ! فلم تعدو قدرك!)

⁸⁴ (الخسأة) ve (الخسوء), (الغود), vezninde sürüp, kovmak manasındadır. Lakin gerek müellifin, gerek diğer ana kitapların temsililerine göre köpek kısmını sürüp kovmağa mahsustur. (...) Sonra bir men' ve horlama hitabı olmuştur. Sofuoğlu, a.g.e., XIII, s. 6131.

⁸⁵ Duhân 44/10.

⁸⁶ Mamer, *el-Câmi'*, XI, 389. Dikkat çekmek istediğimiz ibare şudur:

فقال النبي صلى الله عليه وسلم: إحسأ! فلم تعدو قدرك!

Taberânî'nin tahkikli nüshasında ihse' yerine (إخيس) kelimesi vardır. Bkz. *Mu'cemu'l-evsat*, IX, s. 236, hds.no. 8515.

⁸⁷ Ma'mer, *el-Câmi'*, XI, s. 396, hds. no. 20832

eder misin” diyalogundan, diğerlerinde ise “senin için bir giz sakladım” diyalogundan sonra gelmektedir.

İbn Sayyâd:

“–O ed-Duh’tur” dedi. Nebî (s):

“–Defol! Haddini aşma!” dedi.

Ömer:

“–Ey Allah’ın elçisi! Bana izin ver, onun boynunu vurayım” dedi. Hz. Peygamber:

“–Bu çocuk eğer o ise, sen ona bulaşamazsın, eğer değilse onu öldürmek sana bir yarar sağlamaz” dedi.⁸⁸

Final sahne, arka planda gizli olan “Hz. Peygamber, İbn Sayyâd’ı neden öldürtmedi?” sorusuna karşılık gelmektedir ve kurgu, takdir edilmiş bu soruya cevap olmak üzere hazırlanmış gibidir.

Burada söz konusu edilen kalıp ifade, blok olarak bir başka rivâyetin içinde şöyle yer alır:

Muğîre b. Şu’be’den: Hz. Peygamber’e Deccâl hakkında benden daha çok soru soran olmadı; nihayet o: “Onu ne yapacaksın? O sana zarar verecek değildir” dedi. Ona: “İbn Sayyâd’ı öldürmez miyim?” dedim. O şöyle dedi: “Onu öldürmekle ne yapacaksın? Eğer o Deccâl ise onu öldürmeye imkân bulamazsın. Eğer Deccâl değilse onu (öldürüp de) ne yapacaksın?”⁸⁹

Diyaloglarda Deccâl konusundan İbn Sayyâd’ın meselesine geçişteki boşluk belki de buradaki rivâyetten yapılan uyarlamayla doldurulmaya çalışılmıştır.

3.7. “Cennetin Toprağı”

Rivâyetlerde Hz. Peygamber ile İbn Sayyâd arasında geçen bir başka diyalog “Cennetin toprağı” ile ilgilidir. Kaynaklarda bu rivayet, diğer diyaloglardan ayrı ve müstakil halde bulunmaktadır.

“Cennetin toprağı” diyalogu kaynaklarda dört ayrı tipte bulunmaktadır. Bu konudaki rivâyetlerin diğerlerine karışmaması için ‘Cennetin Toprağı’ndan remizle başına ‘CT’ konulmuştur.

CT.a1. Abdullah > Abdullah’ın babası > Yunus b. Muhammed > Hammâd > el-Cerîrî > Ebû Sa’îd el-Hudrî’den: Resulullah (s), İbn Sâid’e cennetin toprağını sordu. İbn Sâid: “Misk (gibi) beyaz undur⁹⁰” dedi. Resulullah (s): “Doğru söyledi” dedi.⁹¹

⁸⁸ Ma’mer, *el-Câmi*, XI, 389; İbn Hanbel, X, s. 428, hds.no. 6360.

⁸⁹ Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VIII, s. 5. Hadisin metni şöyledir:

وعن المغيرة بن شعبه قال: ما سألت النبي صلى الله عليه وسلم عن الدجال أكثر مما سألته فقال: ما تصنع به ليس يضارك؟ قلت: ألا أقتل ابن صياد؟ قال: ما تصنع بقتله؟ إن كان هو الدجال فلن تخلص إلى قتله، وإن لم يكن الدجال فما تصنع به.

⁹⁰ Her şeyin (toz halinde) incesi, verimli toprak ve beyaz un anlamına gelmektedir. Bu rivâyetin tercümesinde bazı kitaplarda “Beyaz un” şeklinde yer almakla birlikte, kanaatimizce burada cennet toprağının üç vasfının: mahiyetinin, renginin ve kokusunun anlatıldığı görüşü

CT.a₂. Nasr b. Ali el-Cühdümi > Bişr yani İbn Mufaddal > Ebî Mesleme > Ebî Nadra > Ebû Sa'îd'den: "Resulullah (s) İbn Sâid'e dedi: "Cennetin toprağı nedir?" O: "Misk (gibi hoş kokulu), ince, beyaz undur, Ey Ebu'l-Kasım" dedi. (Hz. Peygamber:) "Doğru söyledin" dedi.⁹²

CT.a. tip rivâyetlerde cennetin toprağını soran kişi Hz. Peygamberdir. Bu tip rivâyetlerde diyalogun geçtiği ortam ve durum hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in İbn Sayyâd'ın cevabına verdiği karşılık, CT.a₁'de "doğru söyledi" şeklinde olduğundan, diyalogun geçtiği yerde başka kimselerin de olduğu anlaşılmaktadır. CT.a₂'de ise bu ifade "doğru söyledin" şeklindedir ve cümle İbn Sayyâd muhatap alınarak söylenmiştir.

CT.b. Ebû Usâme > el-Cerîrî > Ebû Nadra > Ebû Sa'îd el-Hudrî'den: "İbn Sayyâd Resulullah (s)'a cennetin toprağını sordu. Hz. Peygamber: "Misk (gibi hoş kokulu), ince, halis beyaz undur" dedi.⁹³

Yukarıdaki rivâyette soruyu soran İbn Sayyâd'dır. Soruya verilen cevapta 'halis' kelimesi ziyadedir. Cevaptan sonra tasdik bölümü bulunmamaktadır.

CT.c. İbn Ebî Ömer > Süfyân > Mecalid (bak!) > Şa'bî > Câbir b. Abdullah'tan: Yahudilerden bir grup insan, Nebi (s)'in ashabından bir grup insana sordu:

"-Sizin Nebiniz cehennem bekçilerinin sayısını bilir mi?"

Onlar şöyle dedi: "-Ona sorup, görüş bildirinceye kadar bilemeyiz."

Bir adam Nebi (s)'e gelip şöyle dedi: "-Ey Muhammed, bugün senin ashabın mağlup oldu."

Hz. Muhammed (s): "Neyle mağlup oldu" diye sordu. O şöyle dedi:

"-Yahudiler, sizin Nebiniz cehennem bekçilerinin sayısını bilir mi, diye sordular."

Hz. Muhammed (s): -Onlar ne dedi?

doğruya daha yakındır. Krş. Nevevî, *Şerh*, XVIII, s. 6. *Fezû'l-Kadîr*'de bu kelime şöyle açıklanmıştır: "ed-Dermek, rengi sarıya çalan ince ve kaliteli saf undur." el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali (v. 1031/1622) *Fezû'l-Kadîr Şerhi'l-Câmiî's-sağîr* (I-VI), Kahire 1938. III, s. 503.

⁹¹ İbn Hanbel, XVII, s. 288, hds.no. 11193. Hadisin metni şöyledir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يونس بن محمد ثنا حماد عن الجُرَيْرِي عن أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سأل ابن صائد عن تربة الجنة، فقال: درمكة بيضاء مسك. قال: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صدق.

⁹² Müslim, IV, s. 2243, hds.no: 2928; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, s. 422, hds.no. 1218; İbn Hanbel, XVII, s. 37. hds.no. 11002. Müslim'deki rivâyet şöyledir:

حدثنا نصر بن علي الجهضمي، حدثنا بشر يعني بن مفضل عن أبي مسلمة عن أبي نضرة عن أبي سعيد، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لابن صائد: ما تربة الجنة؟ قال: درمكة بيضاء مسك يا أبا القاسم. قال: صدقت.

⁹³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 28, hds.no: 33956; Müslim, IV, s. 2243, hds.no. 2928; Hadisin metni şöyledir:

عن أبي سعيد الخدري أن ابن صياد سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن تربة الجنة فقال: درمكة بيضاء مسك خالص.

Adam: “-Ona sorup, görüş bildirinceye kadar bilemeyiz” dediler.

Hız. Muhammed (s): Sorulan soruyu bilmeyen bir topluluk mağlup mu sayılır? Onlar “-Ona sorup, görüş bildirinceye kadar bilemeyiz” demişler; oysa Yahudiler Nebilerine (Allah hakkında) soru sormuşlar ve “O’nu bize apaçık göster” demişlerdi. Allah’ın düşmanlarına benim bir sorum var; ben onlara cennetin toprağını soruyorum. (Sorunun cevabı) Beyaz un (idi).

Yahudiler Hız. Peygamber’e geldiğinde şöyle dediler: Ey Ebu’l-Kasım, cehennem bekçilerinin sayısı kaçtır?

Hız. Peygamber şu, şu kadardır dedi. Bir keresinde on, bir keresinde dokuz dedi. Onlar: Evet dedi. Hız. Peygamber onlara: Cennetin toprağı nedir diye sordu. Râvi dedi ki: Onlar bir müddet sustu, sonra: “Ekmek mi, Ey Ebu’l-Kasım?” dedi. Resulullah (s): Ekmek de undandır dedi.⁹⁴

“Cennetin toprağı” ile ilgili rivâyetin herhangi bir hadis kaynağında, diğerleriyle birleşik halde görülmemiştir. İbn Sayyâd’ın Hız. Peygamber’le diyaloglarını anlatan rivâyetlerin aksine bu rivâyet müstakil olarak kaynaklarda yer almıştır. Hadis toplayanlar, acaba neden bu rivâyeti ayrı tutup diğerleriyle birleştirmediler? Bu sorunun cevabı bilinmemektedir.

Gerçekte İbn Sayyâd Kimdir?

RYA yöntemiyle incelendiğinde, İbn Sayyâd ile ilgili rivâyetlerin küçük birkaç rivayet kökünden sarmalanarak büyüdüğü görülmüştür. Büyüme biçimi, konuyla ilgili çeşitli akıl yürütmelerin, kapalı noktaları izah etme çabalarının rivâyetlere eklenmesi, başka konulardaki rivâyetlerle kesişen noktalarda rivâyetler arası cümlelerin gel-gitleriyle büyümesi şeklindedir. Elbette sarmalların büyümesinin arka planındaki nedenler kesinlikle göz önüne alınmalıdır. Bunlardan, Deccâl gibi gizemli bir konunun, İslâm toplumunun o dönemde içinde bulunduğu şartlar nedeniyle aşırı popüler oluşu başta gelmektedir. İbn Sayyâd’ın Yahudi kökenli olması, bir gözünün pörtlek oluşu ve bazı tuhaf davranışları, onun hakkında dedikoduların çoğalmasına neden olmuştur. Sarmalların büyümesinde İbn Ömer’in, İbn Sayyâd’la olan ilişki biçimi ve ona karşı olan tavrının etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

⁹⁴ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 429, hds.no. 3327. İbn Hanbel’deki bir rivayette, rivayetin sadece son kısmı vardır. Bkz. *Müsned*, XXIII, s. 164, hds.no. 14883. Tirmizî’nin metni şöyledir:

حدثنا بن أبي عمر حدثنا سفيان عن مجالد عن الشعبي عن جابر بن عبد الله قال: قال ناس من اليهود لأناس من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم: هل يعلم نبيكم عدد خزنة جهنم؟ قالوا لا ندري حتى نسأل نبينا، فجاه رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا محمد غلب أصحابك اليوم. قال: وبم غلبوا؟ قال: سألتهم يهود هل يعلم نبيكم عدد خزنة جهنم. قال: فما قالوا؟ قال: قالوا لا ندري حتى نسأل نبينا. قال: أيغلب قوم ستلوا عما لا يعلمون؟ فقالوا لا نعلم حتى نسأل نبينا، لكنهم قد سألوا نبيهم فقالوا أرنا الله جهرة، عليّ بأعداء الله، إني سألتهم عن تربة الجنة وهي الدرهم، فلما جاءوا قالوا: يا أبا القاسم كم عدد خزنة جهنم؟ قال: هكذا وهكذا في مرة عشرة وفي مرة تسع، قالوا: نعم. قال لهم النبي صلى الله عليه وسلم: ما تربة الجنة؟ قال: فسكتوا هتيتة ثم قالوا: أخيرة يا أبا القاسم، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الخبز من الدرهم. قال: هذا حديث غريب إنما نعرفه من هذا الوجه من حديث مجالد.

Sarmallar açılıp, uzantılar ve eklentiler ayıklandığında, İbn Sayyâd'ın kimseye zararı olmayan, hiçbir fitne hareketine bulaşmamış, kendi halinde iddiasız bir yaşam sürmüş olan bir Müslüman olduğu anlaşılmıştır. İnsanlar onun hakkında sözü çoğaltıp fitneye düşmüşlerse bunda İbni Sayyâd'ın herhangi bir mesuliyeti gözükmemektedir.

“Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması”

Özet: Bu makalenin amacı Deccâl olduğu iddia edilen İbn Sayyâd'ı “Rivâyetlerin Yapısal Yönden Analizi (RYA)” adlı yeni bir sistemi kullanarak incelemektir. Bu sistem, klasik hadis inceleme yöntemlerinden farklı bir şekilde, yazılı bir kaynaktan diğerine aktarılan rivâyetlerin macerasını, eklemeleri, kısaltmaları, kesmeleri ve birleştirmeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca o, bir konu etrafında toplanmış hadislerin kök ve uzantı kısımlarını, toplanmanın sebeplerini, bazı klişe ifadelerin kökenlerini, onların hangi rivâyetlerde kullanıldıklarını ve bunları yapan şahısların amaçlarını göstermeyi hedeflemektedir.

Atıf, Ali KUZUDİŞLİ, “Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VII/2, 2009, ss. 85–128.

Anahtar kelimeler: Hadis tetkiki, yeni yöntem, Rivâyetlerin Yapısal Analizi Deccâl, Deccal, İbn Sayyâd, İbn Sâid